

Vergaderjaar 2010–2011

32 605

Beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking

Nr. 19

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 14 juni 2011

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken¹ heeft op 17 mei 2011 overleg gevoerd met staatssecretaris Knapen van Buitenlandse Zaken over:

- **de brief van de minister van Algemene Zaken d.d. 21 januari 2011 betreffende de aanbieding van de kabinetsreactie inzake het WRR-rapport «Minder pretentie, meer ambitie» (32 605, nr. 1).**

Van het overleg brengt de commissie bijgaand woordelijk geredigeerd verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Pechtold

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Van Toor

¹ Samenstelling:

Leden: Van Bommel (SP), Van der Staaij (SGP), Albayrak (PvdA), Timmermans (PvdA), Ormel (CDA), Ferrier (CDA), Nicolai (VVD), Haverkamp (CDA), Eijsink (PvdA), ondervoorzitter, Irrgang (SP), De Roon (PVV), Voordewind (ChristenUnie), Pechtold (D66), voorzitter, Ten Broeke (VVD), Thieme (PvdD), Peters (GroenLinks), Kortenoeven (PVV), Bosman (VVD), Dijkers (PvdA), El Fassed (GroenLinks), Hachchi (D66), Dijkhoff (VVD) en Driessen (PVV).

Plv. leden: Van Raak (SP), Dijkgraaf (SGP), Recourt (PvdA), Samsom (PvdA), Bruins Slot (CDA), Çörüz (CDA), Mulder (VVD), Knops (CDA), Arib (PvdA), Jasper van Dijk (SP), De Mos (PVV), Wiegman-van Meppelen Schepink (ChristenUnie), Schouw (D66), Hennis-Plasschaert (VVD), Ouwehand (PvdD), Sap (GroenLinks), Wilders (PVV), Leegte (VVD), Heijnen (PvdA), Braakhuis (GroenLinks), Van Veldhoven (D66), Taverne (VVD) en Bontes (PVV).

Voorzitter: Pechtold
Griffier: Wiskerke

Aanwezig zijn negen leden der Kamer, te weten: Dijkers, Dijkhoff, Driessen, El Fassed, Ferrier, Hachchi, Irrgang, Pechtold en Van der Staaij,

en staatsecretaris Knapen van Buitenlandse Zaken die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

De **voorzitter**: Ik heet u allen van harte welkom. We hebben vandaag een AO over de kabinetsreactie op het WRR-rapport «Minder pretentie, meer ambitie». Dit is een belangrijk rapport waaraan twee jaar gewerkt is, waarvoor een hoorzitting door de Kamer georganiseerd is en waarop we nu een kabinetsreactie gekregen hebben. Ik memoreer dat dit het visiestuk is. Vandaag behandelen we dan ook vooral de visie. Morgen zoomen we in op Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en op 16 juni behandelen we de landenkeuze en de focusbrief ontwikkelings-samenwerking.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Voorzitter. Dit is misschien wel het belangrijkste debat dat we met de staatssecretaris voeren. We spreken immers over zijn visie op het ontwikkelingsbeleid zoals die neergelegd is in de reactie van het kabinet op het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) «Minder pretentie, meer ambitie». De afgelopen periode hebben we het hier vooral gehad over bezuinigingen die diep ingrijpen in het beleid. Dat komt omdat het allemaal zo snel moet gebeuren, namelijk in twee jaar. Ik hoop dat we met het debat van vandaag weer opbouwender over de inhoud en de langetermijnvisie praten. Het is van belang dat er nu stappen gezet worden om de modernisering van ontwikkelingssamenwerking (OS) echt door te voeren. In onze fractienotitie Van hulp naar investeren geven we dat ook aan. Internationale betrokkenheid vanuit een verantwoordelijkheidsgevoel en een moreel besef blijft een centraal punt, maar we zien dat de wereld snel verandert. Daarmee veranderen ook afhankelijkheden. Het is niet meer zo dat mensen in ontwikkelingslanden alleen afhankelijk van ons zijn; wij zijn evenzeer afhankelijk van hen. We moeten het vanaf nu niet meer hebben over OS maar over internationale samenwerking. Internationale samenwerking anno 2011 doen we vanuit een welbegrepen eigenbelang met het doel mondiale problemen samen aan te pakken en op die manier welvaart en welzijn voor meer mensen mogelijk te maken. Herman Wijffels heeft het in de hoorzitting gehad over actief mondiaal burgerschap. Dat moet ons gemeenschappelijke doel zijn.

Kern van de modernisering van het beleid zijn coherentie, duidelijkheid en goede evaluatie. De meerwaarde van internationale samenwerking is de synergie. Het gaat om een breder perspectief dan alleen vanuit het departement voor OS. Schaarste van voedsel, water en energie, en grensoverschrijdende problemen zoals ziekten, conflicten en achteruitgang van het milieu, vergen een brede inzet. Voor de duidelijkheid: dit betekent niet het overhevelen van OS-budgetten naar andere departementen. De staatssecretaris voor OS moet altijd het laatste woord hebben, over de besteding van de Official Development Assistance (ODA)-middelen. Die moeten gericht zijn op het bevorderen van ontwikkeling. Daarover wil ik geen onduidelijkheid laten bestaan. In de reactie op deze roep om interdepartementaal ofwel coherent beleid blijft het kabinet vaag. Ik hoor graag van de staatssecretaris hoe hij de coherentie in de internationale samenwerking gaat vormgeven.

Bovendien heb ik een suggestie voor hem. Waarom werken we niet aan coherentierapportages? In plaats van de algemene rapportages ontvang ik graag rapportages waarin de coherentie in het beleid per land beschreven wordt. Dit omvat dan ook informatie over de effecten van het beleid

vanuit andere departementen. Zo kunnen we zien of Nederland zoals we willen daadwerkelijk het verschil maakt. Dat past ook bij de invulling van mijn motie over coherentie. Graag hoor ik een reactie.

Modern, internationaal samenwerkingsbeleid is gericht op relaties met partnerlanden die veel gelijkwaardiger en zakelijker zijn. Dat begint met meer donorcoördinatie, the Paris Declaration, maar ook de afspraken met de ontvangende landen moeten veel duidelijker zijn. Aan het begin van iedere relatie of vernieuwde relatie moeten we afspreken wat we gaan doen. Wat verwachten we van elkaar? Wat accepteren we wel en wat niet? En vooral: hoe moet het eindplaatje eruit zien? Wanneer gaan we weg? Internationale samenwerking is eindig en doelstellingen moeten duidelijk zijn.

Bij een gelijkwaardiger en zakelijker manier van omgaan met elkaar hoort een andere manier van evalueren. Ik ben het eens met Dambisa Moyo. Ze schrijft in haar boek dat een van de negatieve gevolgen van OS is dat regeringen van ontvangende landen het idee hebben dat ze allereerst verantwoording verschuldigd zijn aan de regeringen van donerende landen. Nee, ze moeten allereerst verantwoording verschuldigd zijn aan de mensen in hun eigen land. De mensen uit die landen moeten veel meer betrokken worden bij de evaluaties. We willen het verschil maken in die landen. Bereiken we wat we willen? Maken we dat verschil ook naar de mening van de mensen in die landen? Er zijn genoeg kennisinstituten in die landen die bij dergelijke evaluaties betrokken kunnen worden. Ik vraag de staatssecretaris voor 16 juni met voorstellen te komen over de manier waarop we de ontvangende landen meer kunnen betrekken bij het beoordelen van de effecten van het Nederlandse internationale samenwerkingsbeleid.

Niemand in deze Kamer of in Nederland die enigszins verstand heeft van OS, zal nog zeggen dat de private sector niet van belang is voor internationale samenwerking. De inzet van die sector is belangrijk. We werken naar zelfredzaamheid toe. Er moeten dus banen gecreëerd worden. Mensen moeten inkomen krijgen waardoor ze onafhankelijk hun eigen keuzes kunnen maken als persoon of als land. Daarbij horen ook goede fiscale systemen enzovoorts. De private sector kan weinig bereiken in situaties waarin mensen ongeschoold zijn of een slechte gezondheid hebben. Daarom ben ik blij met de afstand die het kabinet neemt van de opmerking van de WRR dat we met die sectoren beter meteen helemaal kunnen stoppen omdat we er toch niet veel mee bereikt hebben. Uit onderzoek blijkt dat de positieve effecten van economische groei en ontwikkeling niet vanzelf terecht komen in de onderste sectoren van de samenleving. Ik ben benieuwd naar de manier waarop de ontwikkelingseffecten van de inzet van de private sector gemeten worden. Het beroemde trickle-down effect is niet vanzelfsprekend.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Mevrouw Ferrier roemt het dat het kabinet afstand neemt van de aanbeveling in het WRR-rapport om onderwijs en zorg niet als prioriteiten te zien. In de kabinetsreactie staat echter noch in de focusbrief, noch in de basisbrief dat er wordt geïntensiveerd in onderwijs. Sterker nog: we gaan er we enorm in afbouwen. In de landen waarin we groot zijn in onderwijs zoals Burkina Faso en Tanzania, gaat het onderwijs er helemaal uit.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Ik ben er zeer tevreden over dat het kabinet heeft afstand genomen van de opmerking dat we niets bereikt hebben met inzet op onderwijs en gezondheidszorg. We hebben daarin wel degelijk veel bereikt. Ik begrijp dat je uiteindelijk een keuze maakt voor sectoren. Ik vind het prima dat je dan kiest voor datgene waarin Nederland excelleert. Ik heb wel steeds gezegd dat het afbouwen van een sector alleen op een verantwoorde manier kan als je daarover afspraken maakt met andere donoren. Die toezegging heb ik van de staatssecretaris gekregen. We gaan

niet weg uit een school zolang er nog een kind binnenloopt dat verwacht daar onderwijs te krijgen. Aan die toezegging zal ik hem zeker houden. Ik ben benieuwd naar de uitkomsten van het onderzoek van het Fast Track Initiative (FTI) in hoeverre Nederland op het gebied van onderwijs inderdaad een groot verschil maakt in vergelijking met andere donoren. Het is een van de feitelijke vragen die ik gesteld heb en waarover we het debat op 16 juni gaan voeren. Ik ben blij dat er niet gezegd wordt dat we niets bereikt hebben en daar weggaan. Nee, er wordt gezegd dat we het op een verantwoorde manier gaan afbouwen. Daar sta ik achter.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Ik constateer dat u dus voor het afbouwen van de onderwijsprogramma's bent omdat u meent dat we daarop geen meerwaarde hebben.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Nee, ik ben voor het afbouwen van onderwijsprogramma's omdat er keuzes gemaakt moeten worden. Nogmaals, je kunt pas tot afbouwen overgaan als je daarover goede afspraken hebt gemaakt. Je kunt niet alles uit je handen laten vallen. Over die afspraken worden we nog geïnformeerd. Ik heb de staatssecretaris ook al meerdere malen laten weten dat mijn fractie daar heel kritisch naar zal kijken.

Mevrouw **Hachchi** (D66): Ik heb behoefte aan een verduidelijking van het antwoord van mevrouw Ferrier. Om te beginnen, wat verstaat ze onder afbouwen?

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Onder afbouwen versta ik dat je op een gegeven moment niet gaat intensiveren in bepaalde sectoren zoals onderwijs en gezondheidszorg. We willen inzetten op datgene waarin Nederland echt het verschil kan maken. Daarvan ben ik een groot voorstander. We zijn met meerdere donoren. Afbouwen kun je alleen doen als je daarover goede afspraken hebt gemaakt met andere donoren. Ik neem als voorbeeld Benin. We kunnen alleen op een verantwoorde manier uit dat land, en dus ook uit de sector onderwijs, weggaan, als een andere donor – Frankrijk heeft historische banden met dat land – het zo invult dat alles wat Nederland geïnvesteerd heeft in de opbouw van onderwijs, niet verloren gaat.

Mevrouw **Hachchi** (D66): Bedoelt mevrouw Ferrier met afspraken dat er een opvolging is, dat een ander land het overneemt als Nederland daar weggaat? Hoe realistisch is dat? De staatssecretaris heeft onlangs gezegd dat sommige projecten afgebouwd worden zonder dat er een opvolging is. Wat vindt mevrouw Ferrier dat er moet gebeuren als er geen opvolging is?

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Ik ben het er niet mee eens als we weggaan zonder dat er een opvolging is. Dat betekent immers dat er geen onderwijs gegeven kan worden aan kinderen en dat kinderen de school binnenlopen in de verwachting daar onderwijs te krijgen terwijl dat niet het geval is. Dat is een slechte zaak. We hebben er jarenlang in geïnvesteerd. Nu alles uit je handen laten vallen betekent kapitaalvernietiging. Dat is zonde.

Voorzitter. Het inzetten van de private sector is van belang maar het trickle-down effect is niet vanzelfsprekend. Het ontbreekt aan het doordruppelen tot de onderste lagen van de economische keten. Het gaat om die netketen. Ik hoor graag hoe de staatssecretaris dat gaat aanpakken.

Een van de hoofdpunten in het WRR-rapport is dat de deskundigheid die Nederland heeft opgebouwd op het gebied van OS, of het nu gaat om onderwijs, gezondheidszorg, hiv/aids, tuberculose enzovoorts, niet verloren mag gaan. Dat punt kwam ook voortdurend terug in de

hoorzitting. Ik wil graag weten hoe we die kennis vasthouden. Gaat het om deskundigheid binnen het ministerie of buiten het ministerie? Wat doen we met alle sectordeskundigen die nu op onze ambassades zitten? Ik kan me voorstellen dat je een pool van deskundigen in donorlanden krijgt die op verschillende ambassades ingezet kunnen worden. De deskundigheid die aanwezig is in het maatschappelijke middenveld, moeten we veel meer gebruiken bij het beleid. Ik hoor graag een voorstel van de staatssecretaris op welke manier hij in het bijzonder die kennis benut bij het beleid.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Heb ik het goed begrepen van mevrouw Ferrier dat er geen steun is van de CDA-fractie voor de opbouw van programma's wanneer geen donor is gevonden om die op te volgen?

Mevrouw **Ferrier** (CDA): De CDA-fractie is tegen de afbouw van sectoren als niet duidelijk is dat datgene wat we opgebouwd hebben op een verantwoorde manier voortgezet kan worden.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Voorzitter. Het WRR-rapport is een knap rapport. Het kan op brede instemming rekenen zonder dat de gevestigde belangen naar de mond praat. Dat is een prestatie. Het rapport valt op door de open en eerlijke kritiek zonder in hopeloosheid te vervallen. Het stelt duidelijk dat bij de zestigste verjaardag van het Nederlandse OS-beleid weinig te vieren valt. Het is constructief en realistisch in de aanbevelingen. Het bevat een pleidooi voor een verschuiving van motivatie en morele overtuigingen als hoofdleidraad naar het zakelijke belang, ook van de ontwikkelingslanden, en effectieve ontwikkeling.

We kunnen ons zeer goed in dit pleidooi vinden. We pleiten al langer voor een realistischer OS-beleid dat gericht is op effecten die op langere termijn permanente verbeteringen brengen. Armoede is zeker een probleem maar niet per se het probleem zelf. Het is niet zo dat het enige verschil tussen ontwikkelingslanden en ons hier is dat wij rijk zijn en zij arm. Er liggen structurele problemen onder die armoede. Die moeten we aanpakken. Eigenlijk moeten de ontwikkelingslanden die zelf aanpakken. Wij kunnen hooguit ondersteuning bieden bij een ontwikkeling die de mensen zelf in gang zetten. Daarbij is voor alles een stabiele omgeving nodig, veiligheid. Alleen dan kan de zo broodnodige economische ontwikkeling op een fatsoenlijke manier plaatsvinden. Alleen dan kun je aan een ruggengraat werken waarop een samenleving kan rusten en kunnen sociale voorzieningen uiteindelijk gedragen worden door het land zelf op basis van belastingheffing. Die kan op zijn beurt slechts zijn basis vinden in een goedlopende economie. Alleen dan kan er sprake zijn van een echte materiële vorm van democratie en een rechtsstaat. Een democratie is veel meer dan een verzameling formele procedures van verkiezingen. Pas als er enige mate van economische onafhankelijkheid is ten opzichte van het zittende regime, kunnen mensen bij de stembus daadwerkelijk voor hun eigen ideeën en belangen opkomen door gebruik te maken van hun kiesrecht en een open samenleving doen ontstaan. Het WRR-rapport toont goed dat we daarvoor niet even voor kunnen zorgen, hoe graag we dat ook zouden willen. We kunnen een bescheiden bijdrage leveren aan het proces door te helpen. Helpen kun je alleen als je dingen begeleidt waarin je zelf goed bent. De focus die dit kabinet aanbrengt, deelt mijn fractie van harte. We doen een beperkt aantal zaken waarin Nederland bovengemiddeld goed is en laten aan andere landen die dingen over waarin zij bovengemiddeld goed zijn. Hoe graag we ook willen dat Nederland overall het beste in is, is dat helaas niet altijd het geval. Helpen kun je alleen als je niet probeert boven je macht te opereren en als je een probleem eerst oplost voordat je je op een volgend probleem concentreert. We steunen dan ook de focus op minder landen. De precieze keuzes bespreken we binnenkort dus daarover wijd ik nu niet uit.

Het WRR-rapport toont boven alles ook de zwakte aan van grote masterplannen. Die doen het leuk op congressen, in de boekhandel en aan de dinertafel, maar brengen te weinig effectieve ontwikkeling. We verwachten van de staatssecretaris geen nieuw masterplan. We verwachten concrete maatregelen, een concreet beleid en straks concrete resultaten.

Laat ik mijn verhaal nu ook concreet maken. Ik richt me om te beginnen op de organisatie van de Nederlandse OS en het borgen van kennis en expertise. De WRR breekt een lans voor NL-Aid. NL-Aid heeft weinig weerklank gekregen in de sector en de politiek. We kunnen ons voorstellen dat de staatssecretaris niet bij de beleidswijzigingen ook enorm grote structuurwijzigingen wil aanbrengen. We willen wel graag zien dat expertise en professionaliteit gewaarborgd blijven. We hebben straks een focus in taken en landen. Een focus in organisatie en uitvoering ontbreekt nog. Die blijven even versnipperd. Het zou een gemiste kans zijn als hieraan de komende jaren niet gewerkt wordt. Wat vindt de staatssecretaris hiervan? Is hij mordicus tegen NL-Aid? Is het een kwestie van tijd met wat tussenstappen of heeft hij een ander model in gedachte om focus en waarborging aan te brengen? Zo ja, hoe ziet dat model er dan uit en hoe komen we daar?

De ODA-criteria en de 0,7%-doctrine zijn ook van belang. De staatssecretaris heeft afgelopen weekend andere Europese landen opgeroepen om zich aan die norm te houden. Het argument hiervoor is dat het een afgesproken norm is. Dat kunnen we in theorie nog wel volgen maar in de praktijk is het een fictie. Of je dat nu jammer vindt of niet, het gemiddelde ligt op 0,4%. Naast ons betalen er slechts drie landen 0,7% of meer. Nu zullen velen roepen dat dat nog geen reden voor ons is om minder te doen. Dat is een goed punt maar het werkt ook omgekeerd. Wat anderen doen is dan sowieso geen maatstaf en een internationale norm is dan sowieso niet valide.

Deze norm is voor ons uitermate onbevredigend om twee redenen. Ten eerste is het eigenlijk geen norm. Er wordt door de meeste landen alleen maar lippendienst aan bewezen. De praktijk toont aan dat het draagvlak beperkt is tot vier landen. Dat is dus geen norm maar een uitzondering. Het heeft het grootste effect in onze nationale politiek door deze norm als dogma te hanteren. Het beleid en het budget van OS moeten op goede argumenten stoelen in plaats van op een dogma. Nog storender is dat de norm inhoudelijk meer gekleurd is op motieven en achterhaalde gedachten dan op effecten en inhoud van nu. Wij bepalen niet wat OS is. Dat wordt bepaald door het orakel van de ODA-criteria.

In het WRR-rapport wordt geschreven dat voor een effectievere OS nieuwe instrumenten nodig zijn die nauwelijks in het ODA-repertoire voorkomen. Bovendien zou het ODA-concept minder geforceerd gehanteerd moeten worden dan nu het geval is. Neem veiligheid, de basisvoorwaarde voor ontwikkeling. Een gemiddelde burgeroorlog maakt een land 15% armer en werpt het ver terug in de ontwikkeling. Slechts een fractie van de Nederlandse bijdragen aan de preventie en oplossing van veiligheidsproblemen en het behoud van stabiliteit krijgt op grond van de ODA-postulaten de erkenning die ze verdient en telt mee als ontwikkeling. Veiligheid en stabiliteit zijn wellicht de dierbaarste public goods maar we tellen ze niet mee.

De heer **El Fassed** (GroenLinks): Met betrekking tot de 0,7%-norm stelt de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) voor om een nieuwe berekening te maken van de huidige basisbehoeften in de ontwikkelingslanden. Ook wordt voorgesteld onderzoek te doen naar een eventuele noodzaak van een integrale norm waarbij bijvoorbeeld gekeken kan worden mondiale publieke goederen en nieuwe financieringsvormen voor OS. Ziet de heer Dijkhoff hier brood in?

De heer **Dijkhoff** (VVD): Het principiële bezwaar tegen de norm wordt hierdoor nog niet weggenomen. ODA zit zo vastgeroest dat ik op zich iedere vernieuwende gedachte over de criteria en de norm ondersteun. Ik draag het een warm hart toe als er in de evaluatie van de criteria ook gekeken wordt naar bijvoorbeeld het niet meetellen van geslaagde investeringen en het wel meetellen van mislukte investeringen.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): De heer Dijkhoff heeft het over een norm die eigenlijk geen norm is maar een fictie. Moet ik hieruit concluderen dat de VVD een partij is waarvoor gemaakte afspraken uiteindelijk niet van wezenlijk belang zijn? Voor mijn partij als coalitiepartner is het wel belangrijk hierop een antwoord te krijgen.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Het regeerakkoord is voor ons sowieso een heel belangrijke afspraak. We zullen ons ook houden aan, zowel de 0,7% als aan de oproep om te komen tot nieuwe invulling van de ODA-criteria. We zijn zeker een partij die zich aan internationale afspraken houdt maar niet blind is voor de mate waarin ook onze gesprekspartners en contractpartners zich daaraan houden. Als dat zich reduceert tot een absurd kleine minderheid, dan blijven we niet doorgaan omdat we het nu eenmaal beloofd hebben terwijl de rest zich er niet aanhoudt. Als de criteria van die afspraken niet meer leiden tot een effectieve ontwikkeling, is het belangrijker is dat je je beleid hierop kunt aanpassen. Een voorbeeld is dat een investering in een bedrijf in een ontwikkelingsland die rendeert en tot ontwikkeling en werkgelegenheid leidt, dan ook geteld mag worden als ontwikkeling, en niet alleen maar als diezelfde investering toevallig fout loopt. Andere landen laten hun investeringen in het bedrijfsleven via fondsconstructies in Luxemburg lopen zodat ze wel onder ODA vallen. Duitsland is hiervan een voorbeeld. Je kunt beter nieuwe goede afspraken maken waaraan je je houdt dan dat je achteraf probeert creatief onder oude, achterhaalde afspraken uit te komen.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Ik constateer toch dat de VVD zich laat beïnvloeden door wat andere landen doen, door te schuiven als maar een paar landen zich houden aan de gemaakte afspraken. Dat is teleurstellend.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Toen er nog een handjevol extra landen zich ook aan de norm hielden, waren we net zo kritisch. De hoofdreden is niet dat andere landen zich er niet aan houden. Dat is een bijkomend argument. We vinden de norm sowieso al achterhaald. Het bijkomende argument is meer een weerlegging van het feit dat andere partijen ons tegenwerpen dat het een norm is waaraan iedereen zich houdt en Nederland dat dus ook zou moeten doen.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Is de heer Dijkhoff ervan op de hoogte dat hij zich een beetje isoleert in Europees verband? Denemarken gaat naar 0,9%; Luxemburg gaat naar 1%; de Britten gaan omhoog; de Fransen gaan omhoog; de Belgen gaan omhoog. Heel Europa gaat omhoog maar Nederland moet naar beneden. Sla er de internationale literatuur nog eens op na. De heer Dijkhoff zal dan zien dat we ons met onze 0,7%, vroeger met onze 0,8%, in een goede positie bevinden.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Ik laat het aan iedere partij over om zelf een oordeel te vellen over welk deel van ons bnp naar OS moet gaan. Ik laat het ook aan iedere partij om zich af te vragen of dat wel een vast percentage moet zijn. Dat laat ik ook aan ieder land. We vinden dat die uitgaven gebaseerd moeten zijn op goede argumenten en niet op een bepaalde norm. Dat geldt zeker als die norm samenhangt met achterhaalde criteria waardoor de nieuwe vormen van effectieve OS, die

ontwikkelingslanden echt helpen aan werkgelegenheid, economische ontwikkeling en veiligheid, miskend worden.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Hoor ik u nou zeggen dat de huidige programma's niet bijdragen aan veiligheid en ontwikkeling? Dat kan ik toch niet goed gehoord hebben.

De heer **Dijkhoff** (VVD): We spreken niet voor niets over een wijziging van beleid. Als het beleid uit het verleden tot nu toe optimaal was, hoefden we het niet te veranderen. Het is geen hobby maar een serieuze zaak om bij te dragen aan ontwikkeling. De vormen die nu nodig zijn omdat de tijden veranderd zijn, mogen nog niet geaccepteerd worden onder de ODA-criteria. Wij willen graag werk maken van die vormen. We willen dat die vormen erkend worden als bijdragen aan de ontwikkeling en meetellen binnen de ODA-bestedingen.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Tot slot vraag ik aandacht voor het missende midden, de ontwikkeling van de middenklasse in ontwikkelingslanden, onder andere via het midden- en kleinbedrijf. Het WRR-rapport pleit ook hiervoor. We zien wel een uitbreiding voor de bedrijfslevenprogramma's maar niet zozeer mogelijkheden voor investeerders en het mkb in de ontwikkelingslanden. Internationaal wordt het missende midden wel erkend, maar er wordt maar schoorvoetend aan gewerkt. Het is lastig en vereist een voortrekkersrol en lef. Het is wel de manier om te komen tot een duurzame economie. We zien graag dat dit kabinet een besluit neemt – en dat de staatssecretaris daarbij voorop loopt – om binnen het huidige beleid en budget faciliteiten te creëren voor de financiering van mkb in ontwikkelingslanden. In ons ideaalbeeld gebeurt die financiering in een revolving fund en in samenwerking met zowel private investeringsfondsen als investeringspartijen. Ziet de staatssecretaris hiervan de waarde in? Zo ja, wil hij dit in gang zetten en wanneer komt hij erop terug?

De WRR analyseert dat we nog ver af zijn van de situatie dat er geen arme mensen meer zijn. Wel zijn er minder en minder arme landen. Daarop moet het beleid inspelen en daarop moet het aangepast worden zodat we niet alleen symptomen bestrijden maar bijdragen aan een blijvende economische ontwikkeling in die landen.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Voorzitter. Ik kan de kabinetsreactie en de focusbrief niet helemaal los van elkaar zien. Er is een overlap. Die zal ook in onze bijdrage terugkomen.

In de kabinetsreactie staat dat het kabinet op korte termijn met gelijkgezinde donoren zal overleggen om te komen tot een verdergaande werkverdeling. Ook de antwoorden op de vragen over de focusbrief zijn wat onbevredigend. Ik hoor graag van de staatssecretaris hoe het staat met de coördinatie en welke landen er straks als donor-orphan overblijven. Ik hoor van de Denen dat ze een vergelijkbare exercitie doen, maar ook zij doen de belofte niet weg te gaan zonder een heel goede overdracht. Ik hoor graag van de staatssecretaris hoe het daarmee staat. Mijn partij heeft zelf een inventarisatie gemaakt bij de verschillende posten en donoren in Europa. Hieruit zien we dat het overleg tussen de donoren over de landenkeuze niet zo sluitend is als de staatssecretaris suggereert. In het geval van Burkina Faso voelden de andere donoren inclusief de EU zich behoorlijk in hun hemd gezet en overvallen door het Nederlandse besluit. Guatemala en Tanzania idem dito. Laat staan dat er in overleg afspraken gemaakt zijn. Dat neem ik de staatssecretaris kwalijk. Ik ben niet snel boos maar hierover ben ik toch wel een beetje pissig. Ik wil echt weten dat dit goed geregeld is. Het gaat om zoveel geld en om zoveel belangen van de mensen die daar wonen. Hoe gaat de staatssecretaris met het overleg om? Wat is de voortgang? Hoe geeft hij vorm aan de

toegezegde monitoring van de landen waaruit we vertrekken, en van de projecten en programma's die we verlaten? Hierover heeft hij al eerder een opmerking gemaakt, maar er gaan zoveel posten sluiten. Ik hoor graag wat meer over de plannen van de staatssecretaris. We willen ook een toezegging van de staatssecretaris dat hij geen onomkeerbare besluiten neemt over de landenprogramma's voordat we daadwerkelijk over de landenlijst op 16 juni gesproken hebben. Ik ontvang graag van de staatssecretaris een overzicht van alle landen waaraan Nederland meer dan 2 mln. besteedt. Ik heb begrepen dat er nog een restcategorie is van landen waar we nog wel zitten maar die niet op het landenlijstje voorkomen. We willen meer inzicht hebben hoe het daarmee staat. Het hoeft niet nu. Als het schriftelijk kan, zou dat heel fijn zijn. De staatssecretaris maakt melding van het feit dat er in het WRR-rapport weinig aandacht besteed is aan de rol van het maatschappelijk middenveld. Dat was onze partij ook al opgevallen. Hij maakt de koppeling van het maatschappelijk middenveld met het draagvlak in de samenleving. Dat vind ik interessant. Hij haalt er in zijn brief twee maatschappelijke organisaties uit, te weten het Health Insurance Fund en het Initiatief Duurzame Handel (IDH). Dat zijn bij mijn weten organisaties waarvan de gemiddelde Nederlander nog nooit heeft gehoord en waarin geen particulier geld omgaat. De 25% eigen bijdrage van zowel het IDH als het Health Insurance Fund komen van andere donoren als het bedrijfsleven en de Wereldbank, maar niet van het grote publiek. Ze ontberen dus de door de staatssecretaris zo benadrukte band met de samenleving en ook de legitimering. Graag hoor ik een reactie van de staatssecretaris op mijn veronderstelling dat draagvlak en legitimiteit kennelijk toch niet de enige criteria zijn voor een goedwerkende non-gouvernementele organisatie (ngo).

Hoe verhoudt dat zich met de alinea over draagvlak en het maatschappelijke middenveld?

Ik snap de tegenstrijdigheid niet die het kabinet in zijn reactie geeft. De ngo's hebben een cruciale meerwaarde. Die kunnen de basisgroepen beter bereiken dan de overheid. Daar ben ik het mee eens. Dat is waar. Die rol moet met meer legitimiteit worden ingevuld en zal daardoor zijn uitwerking hebben in een grotere betrokkenheid van de samenleving. Dat moet weer vertaald worden in meer geld van de samenleving voor dat soort fondsen. Dan zouden het Health Insurance Fund en het IDH zonder legitimiteit functioneren. Dat lijkt me toch niet het geval. Het komt er uiteindelijk op neer dat die legitimiteit vertaald moet worden in middelen. Eigenlijk wentel je de bezuiniging op het maatschappelijk middenveld af op het publiek. Dat is niet mijn keuze, maar als dat de keuze van de staatssecretaris is, laat hij dat dan gewoon zeggen. Laat hij dan zeggen dat het kabinet er minder geld aan wil besteden om redenen die ik nog niet op het netvlies heb. Dat is wel zo duidelijk voor alle betrokken partijen.

De WRR maakt melding van grote verantwoordingsdruk. Het kabinet vindt dat dat te ver is doorgeschoten. Wat zijn de plannen van de staatssecretaris om dat terug te draaien? Ik heb inmiddels de verantwoordingsprotocollen van verschillende maatschappelijke organisaties gezien. Die moeten ik weet niet hoeveel fte's vrijstellen om dat allemaal in te vullen. Dat kan toch niet de bedoeling zijn. Hoe staat het ermee?

OS moet kennisintensiever worden. De staatssecretaris meldt dat hij bezig is met kennisbeleid. Wanneer kunnen we dat tegemoet zien?

Tot slot nog een punt van een heel andere orde: wanneer kunnen we de uitvoering van de motie-Ferrier/Dickers over coherentie van beleid tegemoet zien?

De heer **Driessen** (PVV): Voorzitter. Laat ik voor de verandering vanavond eens positief beginnen. De WRR heeft het in zijn rapport consequent over «ontwikkelingshulp» en gebruikt de ouderwetse term «ontwikkelingsssa-

menwerking» dus niet meer. Dat is goed en de WRR doet dat niet voor niets. Helaas gaat de staatssecretaris in zijn reactie niet in op die toch wel erg opvallende woordkeuze van de WRR. Wil hij dat alsnog doen en is hij bereid vanaf nu niet meer te spreken over OS maar van OH?

Veel meer positieve zaken heb ik in het rapport helaas niet kunnen ontdekken. Dat is niet vreemd als je kijkt naar de enorme lijst van personen die door de WRR geïnterviewd zijn voor het rapport. De hele linkse kerk kwam weer eens gezellig voorbij. Alle usual suspects kwamen aan bod. Niemand van de grachtengordel ontbrak. Ik geef een paar voorbeelden van geïnterviewden. Daar hebben we Dirk Elsen, de zakkenvullende oud-directeur van subsidieverspiller SNV. We zien Farah Karimi, voorvrouw van slurpclub Oxfam Novib die vooral bekend is als het oud-GroenLinks-Kamerlid met de valse papieren en valse vluchtverhalen. We hebben Paul Hoebink die aan de Universiteit van Nijmegen een leerstoel bekleedt die is ingericht door Hivos en Oxfam Novib; en Ad Melkert, die frisse meneer die Professor Fortuyn op één hoop gooide met Le Pen. We komen Jan Pronk tegen, de grootste belastinggeldverspiller aller tijden en Bert Koenders, ook al van de PvdA. En nog een: Lodewijk de Waal, ook oud-CPN'er, voorstander van berufsverboden en mislukt toezichthouder bij slurpclub SNV. Zo kan ik nog wel even doorgaan. De tranen springen je in de ogen. De linkse kerk complimenteert de linkse kerk.

De staatssecretaris schrijft in zijn reactie op het WRR-rapport dat het draagvlak voor ontwikkelingshulp moet worden versterkt. Ik kan hem zeggen dat hij een achterhoedegevecht voert. Het draagvlak voor gesubsidieerde ontwikkelingshulp wordt met de dag minder en minder. Ik heb een paar voorbeelden. Ontwikkelingshulp is onder Nederlanders de populairste bezuinigingspost met afstand. Van de Nederlanders is 55% het eens met al het gehak in het hulpenbudget. Maar liefst 40% van alle Nederlanders wil dat er met belastinggeld alleen nog noodhulp wordt gegeven. Dat is prachtig.

De WRR kan nog met 100 rapporten komen. Het kabinet kan nog met 1000 reacties komen. Het is een feit dat steeds meer Nederlanders niets, maar dan ook helemaal niets, meer moeten hebben van gesubsidieerde ontwikkelingshulp. Van de staatssecretaris hoor ik graag hoe hij denkt dat dit komt.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Wat verstaat collega Driessen onder noodhulp?

De heer **Driessen** (PVV): Noodhulp is hulp die bijvoorbeeld gegeven wordt op het moment dat er een aardbeving of overstroming plaatsvindt in een land hier heel ver vandaan. Dan geven we hulp om bijvoorbeeld huizen op te bouwen of ziekenhuizen in te richten, dat soort zaken. Noodhulp is directe hulp na een ramp.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Ziet u aids-bestrijding als noodhulp? Aids is ook een ramp.

De heer **Driessen** (PVV): Nee, dat vind ik geen noodhulp.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Waarom niet?

De heer **Driessen** (PVV): Volgens mij maakt ook het kabinet het onderscheid tussen humanitaire hulp en geld dat wordt besteed aan aids-bestrijding. Het is volkomen logisch dat ik dat niet onder noodhulp schaar. Ik denk dat ik daarin niet alleen sta. Ik denk dat dit keer zelfs mijn partij op één lijn staat met uw partij.

De heer **El Fassed** (GroenLinks): Voorzitter. Het heeft even geduurd maar vandaag spreken we eindelijk over het WRR-rapport. Dit rekt op een gedegen wijze af met de gemakzuchtige kritiek op OS. Het laat zien dat het een katalysator kan zijn van ontwikkeling maar alleen onder specifieke voorwaarden. Het rapport maakt duidelijk dat zonder coherentie van beleid OS niet effectief is. Er zijn grote blokkades die ontwikkeling in de weg staan: oneerlijke handelsverhoudingen en -regels, klimaatverandering, belastingontduiking en -ontwijking door multinationals, corruptie, energieverlating en conflicten. Het gaat om een veelheid aan beleids-terreinen die een positieve maar ook een negatieve invloed kunnen hebben op ontwikkelingslanden. Voorbeelden hiervan zijn ons investerings- en handelsbeleid en daaraan gekoppeld ons beleid op het gebied van grondstoffen, landbouw, octrooien en ongecontroleerde wapenhandel. We bepleiten al heel lang dat er coherenter moet worden opgetreden. We willen OS effectiever en efficiënter maken zonder dat we het kind met het badwater weggooien.

Het is goed dat het kabinet een globaliseringvisie gaat schrijven waaruit een beleidsagenda wordt ontwikkeld. Ondanks de mooie woorden over coherentie is het niet nieuw. In de praktijk blijkt er weinig van terecht te komen. Waarom verzet het kabinet zich bijvoorbeeld tegen het voorstel van Frankrijk en Duitsland om een heffing in te voeren op financiële transacties? Dat voorstel draagt bij aan financiële stabiliteit en gaat speculatie tegen. Kan de staatssecretaris dit uitleggen? Ik geef een ander voorbeeld. Je kunt de belastinginningcapaciteit in ontwikkelingslanden wel versterken maar het is de vraag in hoeverre dit helpt zolang multinationals via Nederland belastingen kunnen ontwijken en ontduiken in ontwikkelingslanden. In hoeverre verkleint het kabinet de rol van het Nederlandse fiscale stelsel in deze belastingontwijkende structuren? Naar aanleiding van het AIV-advies over het WRR-rapport stel ik opnieuw voor om in de nieuwe mondialiseringagenda van het kabinet ook de public bads te berekenen en de gevolgen daarvan voor de ontwikkelingslanden. Naast de uitgaven en de evaluatie van de OS wil ik kunnen beoordelen wat de gevolgen zijn van Nederlands en Europees beleid op het gebied van handel, belasting, financiële markten, klimaat, investeringen en subsidies, voor het desbetreffende land, en in het bijzonder voor de kwetsbare groepen. Ik overweeg hierover een motie.

Het kabinet lijkt het WRR-rapport aan te grijpen om het economisch eigenbelang tot vertrekpunt van het ontwikkelingsbeleid te maken. Om duurzame ontwikkeling te bevorderen is het van belang dat het beleid gericht is op pro-poor growth. Hoe ziet de staatssecretaris dit? In hoeverre ziet het kabinet erop toe dat economische ontwikkeling ten goede komt aan de volledige bevolking in plaats van aan een kleine elite? Hoe bevordert hij met het ontwikkelingsbeleid eerlijke handel en eerlijke handelsregels? In hoeverre stimuleert het kabinet de toegang tot kennis die nodig is voor toegang tot de Europese markt voor ondernemers in ontwikkelingslanden? Ik hoor graag een toelichting van de staatssecretaris.

Het streven van het kabinet om het bedrijfsleven te betrekken bij de OS is goed. Er zijn echter ook kanttekeningen. In hoeverre leidt deze samenwerking niet slechts tot meer bedrijvigheid voor Nederlandse bedrijven maar tot meer ondernemerschap in ontwikkelingslanden? Welke criteria hanteert het kabinet om te zorgen dat het bedrijfsleven bijdraagt aan toegang tot werk en inkomen, en armoedevermindering? Is de staatssecretaris bereid een analyse te laten maken van de rol en de effectiviteit van het bedrijfslevenkanaal in het bijdragen aan duurzame armoedebestrijding en het bevorderen van werk en inkomen? Ik overweeg hierover ook een motie.

Mijn partij is net als de WRR en het kabinet voorstander van meer specialisatie, en dus voor minder partnerlanden en thema's. Zowel het keuzeproces als het coördineren en uitfasen moeten dan wel goed

gebeuren. De coördinatie op Europees niveau lijkt op dit moment te bestaan uit vrijblijvende uitwisseling van informatie die niet leidt tot andere keuzes of echte afstemming tussen donoren. Hoe zorgt de staatssecretaris er bijvoorbeeld voor dat onderwijs als thema niet door alle grote donoren wordt uitgefaseerd.

De norm van 0,7% voor het ontwikkelingsbudget is niet uit de lucht komen vallen zoals menigeeen, en ook de WRR, wil doen denken. Dit is internationaal vastgelegd. De AIV stelt voor om een nieuwe berekening te maken van de huidige basisbehoeften in ontwikkelingslanden en onderzoek te doen naar de eventuele noodzaak van een integrale norm. Die kan hoger liggen als er ook mondiale publieke goederen en nieuwe financieringsnormen van OS onder worden gebracht. Dit lijkt me een goede handreiking aan de partijen die afwillen van de huidige norm en de partijen die hem willen behouden. Is de staatssecretaris net zo gecharmeerd van dit voorstel?

Het kabinet ziet veel heil in multinationale instellingen om effectieve hulp te bieden. Tot nu toe zijn multinationale instellingen echter niet het toonbeeld van effectieve en efficiënte OS. Is de staatssecretaris bereid het advies van de AIV te volgen en zich in te spannen voor maatregelen om te komen tot goed bestuur van deze instellingen zoals onder andere de Wereldbank? Hoe gaat hij dit doen? Ik wil de staatssecretaris niet ontmoedigen maar het is het vorige kabinet niet gelukt.

Mevrouw **Hachchi** (D66): Voorzitter. In 2050 wonen er 9 miljard mensen op de aarde van wie 7 miljard in landen die we nu ontwikkelingslanden noemen. Het is een uitdaging om deze mensen in staat te stellen tot zelfredzaamheid, participatie en zelfontplooiing. Voor ons is en blijft OS van cruciaal belang. Dit kabinet gebruikt de teleurstelling over resultaten uit het verleden als excuus om te bezuinigen op OS. Helaas blijft het kabinet naar binnen gekeerd redeneren, gericht op het directe eigenbelang.

Het WRR-rapport Minder pretentie, meer ambitie bevat belangrijke handvaten om OS te verbeteren. Het is tot stand gekomen na een jarenlang proces van consultatie en analyse. Mijn fractie verwachtte een uitgebreide reactie van dit kabinet maar we kregen een voorspelbare reactie van zes en een halve pagina. In het regeerakkoord wordt het rapport de leidraad van het kabinetsbeleid genoemd. In de reactie schrijft het kabinet in de eerste paragraaf het rapport zeer waardevol te vinden en de aanbevelingen nuttig. Na het lezen van het hele stuk begrijp ik dat het eigenlijk bedoelt dat het rapport wel aardig is maar dat het er weinig mee kan of wil doen.

Het kabinet gebruikt de kritiek op het maatschappelijk middenveld om hard te korten op ngo's. Het zegt wel dat ngo's belangrijk zijn maar in hoeverre is dat gemeend? Ngo's spelen een cruciale rol in ontwikkelingslanden naast de overheid en het bedrijfsleven. In de Eerste Kamer is een motie aangenomen om de extra korting ongedaan te maken. Begin april heb ik de staatssecretaris gevraagd wat hij met deze motie gaat doen. Toen heeft hij aangegeven te kijken hoe hij de wens van de Eerste Kamer kan respecteren en wat de mogelijkheden vanaf 2012 zijn. Twee weken later krijgen we een brief waarin staat dat hij de motie niet uitvoert. Graag hoor ik zijn reactie.

Het kabinet lijkt zich blind te staren op het bedrijfsleven. De middelen voor het Nederlandse bedrijfsleven worden verhoogd van 260 mln. naar 500 mln. per jaar. Verhagen eet een groot stuk van de koek van Knapen op. Vraagt de staatssecretaris een stuk koek van minister Verhagen terug of legt hij de armoedebestrijding voor een belangrijk deel neer bij het bedrijfsleven?

Een ander belangrijk punt in het rapport betreft NL-Aid, een professionele uitvoeringsorganisatie van Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Het

kabinet probeert er in de reactie met veel wolligheid omheen te draaien. Is de staatssecretaris bereid NL-Aid in te stellen?

De erkenning dat het beter moet met de kennis over OS, is goed. In de gehouden hoorzitting was dit een belangrijk punt dat naar voren kwam. Mijn fractie heeft twee voorstellen. Het eerste is investeren in samenwerking en uitwisseling tussen kennisclusters uit Nederland en hun tegenhangers in ontwikkelingslanden zoals universiteiten, onderzoekscentra, bedrijven en scholen. Het tweede voorstel is een kennis- en opleidingscluster in de EU dat zich richt op goed bestuur. Wat vindt de staatssecretaris hiervan?

Binnen de thema's heeft onderwijs geen prioriteit meer. Geldt dit ook voor het beroepsonderwijs? Ik kan me namelijk voorstellen dat juist lokale bedrijven hiervan erg afhankelijk zijn. Een paar maanden geleden gaf de staatssecretaris aan projecten af te bouwen zonder dat er opvolging was. Wat is de stand van zaken?

Een belangrijk thema voor onze partij is gender. Gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen is cruciaal voor de ontwikkeling van een land. De staatssecretaris is in december onze kant opgekomen, ook met geld. De continuering van het genderbudget voor 2012 is echter nog niet gewaarborgd. Kan de staatssecretaris hierover iets zeggen? Wat is de stand van zaken van mijn motie waarin ik het kabinet vroeg landen zonder nationaal actieplan op Veiligheidsraadresolutie 1325 aan te spreken en waarin ik het kabinet vroeg een Europees actieplan te ontwikkelen? We zien gender graag integraal terugkomen in het OS-beleid. Dit geldt overigens ook voor klimaat en duurzaamheid. In de brieven merken we hiervan weinig. Graag hoor ik een reactie van de staatssecretaris hierop.

Tot slot vraag ik de staatssecretaris of het kabinet kiest voor minder pretentie, meer ambitie zoals de WRR voorstelt of gaat het door op het gekozen pad van minder pretentie, minder ambitie?

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Ik ben een beetje teleurgesteld dat de heer Driessen mij niet noemde. Ik ben ook links en ik heb ook met de WRR gesproken. Ik heb niet zoveel met kerken maar een goede preek kan ik wel waarderen, zelfs van de heer Driessen. Ik heb even gekeken naar het lijstje met personen met wie de WRR gesproken heeft. Daarop staat bijvoorbeeld ook Arend Jan Boekestijn. Misschien heb ik iets gemist maar ik heb Arend Jan Boekestijn nooit als lid van de linkse kerk gezien, evenmin als Wiet Janssen of Maxime Verhagen. Volgens mij zit deze laatste achter het kabinet waaraan de heer Driessen gedoogsteun geeft. Ook Bernard Wientjes behoort volgens mij niet tot de linkse kerk. Zo staan er nog een aantal CDA'ers bij, Herman Wijffels, Agnes van Ardenne, Kathleen Ferrier. Die zou je misschien nog net als links kunnen beschouwen maar die is in ieder geval ook van het CDA.

Ik ga de WRR hier niet verdedigen. Er zijn zo langzamerhand voldoende complimenten gegeven voor dit gepeperde rapport. Er staan een aantal hoofdlijnen in die ons aanstaan zoals de concentratie op de allerarmste landen in de wereld en meer professionaliteit bij de uitvoeringsorganisatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Er staan ook dingen in waarbij de WRR de plank volledig mislaat bijvoorbeeld de tegenstelling tussen de armoedebestrijding, investeren in sociale sectoren en economische groei. De staatssecretaris lijkt hier in zijn brief ook afstand van te nemen. Dat vindt mijn fractie echt onwetenschappelijk van de WRR. Het komt in deze Kamer voortdurend naar voren dat we moeten blijven investeren in onderwijs, juist omdat het van belang is voor de economische groei. Dat geldt ook voor de gezondheidszorg. Als mensen medicijnen hebben, kunnen ze werken en zijn ze productief. Er zijn allerlei vergelijkingen: een land als Tanzania zou bijvoorbeeld twee keer zo rijk zijn zonder malaria. De voorstelling van zaken dat investeren in die zaken niet tot economische groei zou leiden, is echt lariekoek. Dat is echt onzin. Daarmee doet de WRR zichzelf tekort.

Op basis van het WRR-rapport wordt in de brief van de staatssecretaris het belang van investeren in productieve sectoren genoemd, de private sector. Daarbij kunnen we ons goed iets voorstellen, maar het is iets anders dan hulp verstrekken via het bedrijfsleven. Dat wordt tegenwoordig ook het bedrijfslevenkanaal genoemd. Dat zijn twee verschillende dingen. Hoe ziet de staatssecretaris dit? Gaat het om het investeren in productieve sectoren, bijvoorbeeld de landbouw in ontwikkelingslanden dat een heel belangrijke private sector is? Als arme boeren meer inkomen hebben is dat ook armoedebestrijding. Of ziet hij dit als investeren via het bedrijfsleven, bijvoorbeeld het Nederlandse bedrijfsleven? Dan komt het argument om de hoek kijken of er hier sprake van is dat het budget dat bedoeld is voor hulp, gebruikt wordt om het Nederlandse bedrijfsleven van Bernard Wientjes te bedienen. De staatssecretaris heeft hiervan in eerdere debatten afstand genomen. Hij heeft gezegd niet terug te willen naar de gebonden hulp. Ik wil daarover iets meer duidelijkheid omdat hij ook mee lijkt te gaan in de mode van die publiek-private samenwerkingsconstructies. Is het niet gebonden hulp in een nieuw jasje als er bijvoorbeeld in het IDH allerlei afspraken worden gemaakt? Het is dan wel het Nederlandse bedrijfsleven dat afspraken maakt wat ze in ontwikkelingslanden gaat doen. Deze kritiek is ook in de hoorzitting naar voren gekomen van Verena Bitzer van de Universiteit van Wageningen. Het lijkt een soort mode om met die publiek-private samenwerking aan de gang te gaan maar ik zie graag een wat kritischer houding van de staatssecretaris. Graag hoor ik een reactie van de staatssecretaris.

We zullen nog spreken over de focusbrief. Volgens mij is dat gewoon een snoeibrief. Er wordt gekort op het budget. Daarbij past wel de vraag of het laten vallen van landen als Tanzania, Burkina Faso en de Democratische Republiek Congo zich verhoudt met dit WRR-rapport. Bij andere landen blijft de partnerlandrelatie wel bestaan. Indonesië is het meest in het oog springende voorbeeld hiervan.

In ontwikkelingslanden, maar ook in Nederland, hoor je voortdurend de vraag of er voldoende kennis van zaken is op het departement om goed aan de slag te kunnen gaan. De WRR stelt een aparte organisatie voor. Dat gaat heel erg ver en daaraan zitten belangrijke nadelen omdat ontwikkelingssamenwerking ook politiek is. Als je alleen een ambassade hebt en een kantoor NL-Aid zitten daar grote nadelen aan. De fundamentele punten zijn of er wel voldoende kennis is en of de roulatie niet te hoog is. Zijn er wel voldoende mensen die zich met bijvoorbeeld het onderwerp gender willen bezighouden terwijl ze eigenlijk belangstelling hebben voor kruisraketten. Dat is een goed punt. Hoe gaat de staatssecretaris dat adresseren? Het is onvoldoende duidelijk hoe hij dat wil doen.

De WRR zegt dat de ontwikkelingshulp in het bredere kader van de globalisering gezien moet worden. Er wordt verwezen naar de handelspolitiek en de belastingpolitiek. De staatssecretaris zal dan al snel doorverwijzen naar een andere staatssecretaris. Ik hoor graag in dit debat iets meer over de manier waarop we ervoor zorgen dat we niet meer met de ene hand geven en met de andere hand nemen. Er wordt ook weer gesproken over een Doha-ontwikkelingsronde die al jaren helemaal vastzit. Daarbij is de Europese opstelling een heel andere dan een ontwikkelingsronde zou moeten zijn. Hoe dat vertaald wordt in het beleid van de Nederlandse regering is op dit moment niet duidelijk.

De heer **Driessen** (PVV): Een tijdje geleden is aan heel veel kiezers de volgende stelling voorgelegd: van belastingsgeld moet geen ontwikkelingshulp meer gegeven moeten worden, maar alleen nog noodhulp. Het zal u niet verbazen dat bijna alle PVV-kiezers het met deze stelling eens zijn. Op de tweede plaats komen de VVD-kiezers. Welke partij denkt de heer Irrgang dat er op de derde plaats staat?

De heer **Irrgang** (SP): Ik zou het niet weten. Vult u het maar voor me in want we doen geen raadspelletje hier.

De heer **Driessen** (PVV): Dat is de SP. Het verbaast me dan dat de heer Irrgang zo'n links pro-ontwikkelingshulpverhaal houdt dat niet aansluit bij wat heel veel van de SP-kiezers vinden.

De heer **Irrgang** (SP): Ik heb nog niet meegemaakt dat mij wordt verweten dat ik een links verhaal houd. Vraagt de heer Driessen waarom ik standpunten inneem die misschien niet op alle onderdelen op een meerderheid van de SP-kiezers kunnen rekenen bij een opiniepeiling? Als mijn partij op zo'n manier politiek zou voeren, kunnen we de tent wel sluiten. Dan zijn we een gewoon een uitvoeringsbureau van de laatste peilingen van Maurice de Hond. Zo werkt een politieke partij niet. Als de heer Driessen op die manier wil opereren, moet hij dat zelf weten. Ik denk dat hij daarmee heel snel door de mand zal vallen omdat burgers niet van opportunisme houden. Die suggestie geeft hij hier wel. Mensen waarderen het als een partij ergens voor staat, ook als ze het er misschien niet altijd op alle onderdelen mee eens zijn. Ik leg graag aan mijn kiezers uit dat hulp veel beter moet, maar niet minder.

De heer **Driessen** (PVV): Ik trek de conclusie dat de heer Irrgang met zijn verhaal heel erg ver afstaat van honderdduizenden van de SP-kiezers.

De heer **Irrgang** (SP): Ik krijg dagelijks mailtjes van SP-kiezers die onze inzet voor internationale solidariteit waarderen. De heer Driessen heeft het voortdurend over hulp die niet effectief is. Ik wil hem erop wijzen dat, als er één soort hulp is die niet effectief is, dat de noodhulp is waarvoor hij voortdurend pleit. Hij zei net in een interruptie dat de bestrijding van aids noodhulp is ...

De heer **Driessen** (PVV): Dat is echt totale onzin.

De heer **Irrgang** (SP): De heer Driessen zegt dat dat onzin is. Dan zal ik hem verkeerd gehoord hebben. Ik kan me herinneren dat hij er een voorstander van was om voor die hulp de bezuiniging zo veel mogelijk te beperken. Ik neem aan dat hij dat vindt omdat die hulp effectief is. Dat is ook de praktijk van die hulp. Het is een enorm succesverhaal. Hij kan ook eens kijken naar wat werkt en wat niet werkt in plaats van het houden van een eendimensionaal verhaal dat het allemaal niet deugt en het allemaal moet stoppen.

De heer **Van der Staaij** (SGP): Voorzitter. Het is goed dat we hier vandaag kunnen spreken over het WRR-rapport en de kabinetsreactie hierop voordat we ons straks storten op de beleidskeuzes in de focusbrief. Het kabinet neemt het rapport in belangrijke mate als leidraad voor het beleid. Het is belangrijk dat we daarbij in een afzonderlijk overleg stilstaan.

Mijn fractie is er voorstander van dat het beleid rond OS gekenmerkt wordt door zowel realiteitszin als door een besef van verantwoordelijkheid. Nederland zal alle nood en armoede in deze wereld niet kunnen lenigen. Er gaat heel wat mis waarop we kritisch moeten reflecteren. Nederland heeft als rijk land ook een grote verantwoordelijkheid om waar mogelijk bij te dragen aan het bestrijden van nood en armoede wereldwijd. Eigenbelang is in onze visie geen vies woord. Als dat uitsluitend de basis voor OS zou zijn, tekenen we er niet voor. Het morele motief van naastenliefde is een belangrijk begrip. Naastenliefde is ook geen vies woord en er is niets mis mee als drijfveer voor OS. Het is iets anders als een moreel motief je immuun maakt voor kritiek en dat iets

goed is omdat je goede bedoelingen hebt. Goede bedoelingen alleen zijn niet genoeg. Je moet ook bekijken hoe het uitpakt.

In het WRR-rapport wordt een aantal waardevolle aanzetten gegeven. Voorbeelden hiervan zijn het leggen van het accent op de positie van een gezond bedrijfsleven, het verbreden van hulp naar meer investeren in productieve sectoren, het stimuleren van zelfredzaamheid, aandacht voor economische ontwikkeling, veiligheid, nauwere samenwerking met het bedrijfsleven, het streven naar meer voedselzekerheid. Het is een goede zaak dat daarop wat meer accent wordt gelegd.

De kabinetsreactie kenmerkt zich door de wens te focussen op een beperkt aantal thema's. De vraag is of dit niet het risico meebrengt dat de ontwikkelingsprioriteiten vooral vanuit Nederland bepaald worden terwijl het juist belangrijk is oog te hebben voor de daadwerkelijke vragen vanuit de ontwikkelingslanden. Blijven we serieus afstemmen met de ontvangende landen? Betrekken we het maatschappelijk middenveld in die betreffende ontwikkelingslanden erbij? Bestaat het risico dat we vooral de eigen agenda opleggen?

Op onderdelen van het WRR-rapport en de richting die het kabinet in het verlengde daarvan kiest, zijn we kritisch. We denken bijvoorbeeld aan de waardering van onderwijs. Er moet voldoende oog zijn voor de goede resultaten die daarbij zijn behaald. Het basisonderwijs moet uitmonden in goed vervolgonderwijs, met name beroepsonderwijs. De WRR is hier behoorlijk kritisch en relativerend over. De inzet van de WRR op economische groei en handelsinzet steunen we maar juist daarom hechten we aan goed onderwijs en vooral goed beroepsonderwijs. Dat is een cruciale factor voor een succesvolle economische ontwikkeling. Daarop hebben we bij de begrotingsbehandeling al een motie ingediend die vraagt om te borgen dat er serieus geïnvesteerd blijft worden in beroepsonderwijs. Op welke wijze wordt die motie uitgevoerd? Wordt er in Europees verband samengewerkt om te voorkomen dat er gaten vallen in het onderwijs in OS-relaties? Hoe verloopt de afstemming met andere donoren?

Tijdens de begrotingsbehandeling hebben we kritiek geuit op de forse korting op medefinancieringsstelsel (MFS) organisaties. Als je niet oppast, is hiermee feitelijk sprake van een verdere verstatelijking van OS. Dat zou dit kabinet niet moeten willen. We vinden in de rede liggen om nog eens kritisch te kijken naar multilaterale kanalen. Bij de hoorzitting hebben de auteurs van en betrokkenen bij het WRR-rapport zelf ook gezegd bij de beantwoording van de vragen hierover dat het misschien goed zou zijn nog eens verder naar die multilaterale organisaties te kijken.

Juist maatschappelijk organisaties spelen een onmisbare rol in ontwikkelingsprocessen. Ze verlenen cruciale diensten waar overheden het laten afweten. Ze vormen een kritische tegenmacht die overheden in de ontwikkelingslanden prikkelt om verantwoording over hun beleid af te leggen. Het is daarom van belang dat de Nederlandse overheid blijft investeren in het versterken van het maatschappelijk middenveld.

Nederland heeft veel expertise in het ontwikkelen van het maatschappelijk middenveld. Hoe wordt dit in de praktijk verzilverd? Wat is de beleidslijn hierin?

Het viel ons op dat in het WRR-rapport de ngo's bekritiseerd worden omdat ze veel opereren in landen waarin de overheid ook al zit. Dat heeft wel te maken met het subsidiebeleid van de overheid zelf. Van de subsidie moet 60% besteed worden in landen waarmee een hulprelatie bestaat: de ngo als onderaannemer van de overheid. Ngo's zouden juist moeten kunnen meewerken aan de ontwikkeling van het maatschappelijk middenveld in landen waarmee geen hulprelatie bestaat. Dan is het niet nodig om in een beperkt aantal landen te werken. Buiten we dit soort kansen voldoende uit en werpen we geen obstakels op bijvoorbeeld in het subsidiebeleid?

Tot slot vraag ik aandacht voor het belang van gezinsstructuren. We moeten niet alleen focussen op het individu maar ook op de gezins-

structuur die buitengewoon belangrijk is voor kinderen, de toekomst van de samenleving. Ik noem ook het belang van religie. In het WRR-rapport wordt terecht geschreven dat religie zowel een destructieve als een constructieve factor kan zijn. We zien ook dat dat verschillende kanten kan uitwerken maar het is zeker van belang om oog te hebben voor het feit dat religieuze organisaties nieuwe kanalen bieden waarlangs bevolkingsgroepen kunnen deelnemen aan het publieke en politieke debat. In de reactie wordt hierop niet uitvoerig ingegaan. Wat doet het kabinet met de waarneming van de WRR op dit onderdeel?

Staatssecretaris **Knapen**: Voorzitter. Het is buitengewoon nuttig dat we dit rapport bespreken. Het ligt er tenslotte al van januari vorig jaar. De omstandigheden waarom het zo lang heeft geduurd, zijn bekend. Het is goed dat we het WRR-rapport nu bespreken omdat het een belangrijke basis is voor het denken, het maken van keuzes en het functioneren als referentiepunt. Een van de dingen in het rapport waaraan we erg hechten is dat we ons dwingend moeten disciplineren bij het maken van keuzes. Wanneer je prioriteiten stelt, moet je ook posterioriteiten willen duiden. Dat is vaak buitengewoon lastig. Heel veel dingen die onder posterioriteiten vallen, zijn vaak heel belangrijk als het gaat om common sense. Alleen houden wij ons er wat minder mee bezig onder het motto «we kunnen niet overal het verschil in maken».

Voor ons is belangrijk dat de WRR in het begin vaststelt en aan het slot concludeert dat OS onontkoombaar is. Daarover laat het rapport geen misverstand bestaan. Het regeerakkoord doet dat vervolgens ook niet. Omdat er heel veel ter discussie staat, is het goed vast te stellen dat dit uitgangspunt ondubbelzinnig is. OS is onontkoombaar.

Hoe moet je het noemen? Mevrouw Ferrier wil het internationale samenwerking noemen. De heer Driessen had het over OH, ontwikkelingshulp. De naam en de onzekerheid over de naam hebben te maken met de vraag in welke fase van het proces van globalisering in de relaties tussen rijke en arme landen we ons bevinden. Ik heb nog even gevraagd hoe mijn functie in het Nederlands heet: men heeft bevestigd dat het staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking is. Op de achterzijde van mijn kaartje staat in het Engels echter minister of international cooperation. We hebben dus een beetje gesmokkeld. Het is als vergissing ontstaan maar ik heb het zo gelaten omdat de onduidelijkheid van en aarzeling bij deze woorden iets zeggen over de transitie van waar we komen naar waarheen we op weg zijn, de globaliseringvraagstukken.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Ik hoor de staatssecretaris zeggen dat hij volgens de Engelstalige zijde van zijn visitekaartje minister of international cooperation is. Wat is er mooier dan die omschrijving ook in het Nederlands te introduceren. U bent staatssecretaris voor Internationale Samenwerking. Daarmee geeft u de visie en de toekomstperspectieven aan waarover we het van nu af aan willen hebben.

Staatssecretaris **Knapen**: We leven in een wereld van acroniemen. Het departement met deze portefeuille staat bekend als DGIS. Dat staat voor Directoraat-generaal Internationale Samenwerking. We spelen dus kennelijk her en der met deze begrippen. We zitten ongeveer halverwege tussen ontwikkelingssamenwerking, waar we vandaan komen, en internationale samenwerking, waar we heen gaan. Mijn kaartje geeft dus ongeveer het tijdsbeeld weer en ik kan er goed mee leven.

Een van de belangrijkste onderwerpen is het vraagstuk van coherentie, samenhang in beleid. Met uitzondering van de heer Driessen is door alle commissieleden hierover gesproken. Een ander belangrijk onderwerp waarvan duidelijk moet worden wat we bedoelen in relatie tot wat in het WRR-rapport geschreven wordt, is het thema eigenbelang, de motivatie voor OS. Ook het thema kennis en organisatie is veelvuldig aan de orde

gesteld. Hoe borgen we kennis en hoe gaan we om met de organisatie? De gehele donorcoördinatie is belangrijk thema. Hoe kom je tot prioritering? Hoe maak je je keuzes? De rol van het bedrijfsleven daar en hier, de private sector, is een belangrijk onderwerp dat de meeste commissieleden noemden. Tot slot resteert dan nog de vraag wat we met ODA doen. Wat betekent het nog? In hoeverre heeft het de tand des tijds doorstaan? Al vanaf enkele maanden na de start van dit kabinet ligt er een motie van mevrouw Ferrier en mevrouw Dikkers over het coherentiebeleid. Ook uit vorige periodes liggen er moties die elementen daarvan in zich droegen. Ik herinner me de motie-Vendrik over bepaalde aspecten van coherentie. Coherentie is een heel belangrijk onderwerp. De WRR zet dat opnieuw op de kaart. Het is wat ons betreft werk in aanbouw. Er wordt binnenkort een grondstoffennotitie naar de Kamer toegezonden zoals is aangekondigd. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de WRR de belangrijkheid van het onderwerp in het rapport goed onder woorden heeft gebracht maar niet erg concreet is met betrekking tot keuzes, doelen en acties. Misschien is de WRR daarvoor ook niet geroepen. Het is echter goed vast te stellen dat men ook heeft geworsteld met het vertalen van het fenomeen in concrete actiepunten. In de hoorzitting die de commissie heeft gehouden om zich nader te laten informeren, zijn ook geen concrete stappen genoemd die gezet zouden kunnen worden. Toch was dat punt duidelijk geadresseerd.

Mevrouw **Dikkers** (PvdA): Begrijp ik het goed dat de staatssecretaris niet weet welke stappen hij moet zetten om te komen tot coherent beleid?

Staatssecretaris **Knapen**: Dat is misschien wat al te vierkant gezegd. Het staat voor mij wel boven water dat bij dit onderwerp niet, zoals bij een beta-science, kan worden uitgestippeld wat precies de dingen zijn die leiden tot welk effect. Het is tenslotte gamma. Je probeert op grond van een aantal indicatoren te bekijken of je verbanden kunt aanbrengen. Ik zal proberen het beetje houvast te bieden dat wij althans in petto hebben.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Ik begrijp heel goed dat je de coherentie van het beleid, die zo wezenlijk is voor de modernisering van het ontwikkelingsbeleid, niet van de ene dag op de andere voor elkaar hebt. Daarvoor heb ik alle begrip maar je moet wel stappen zetten. Er moeten wel dingen gebeuren. Daarom stel ik de staatssecretaris voor internationale samenwerking voor om met coherentierapportages te komen. Daarin kun je aangeven wat de Nederlandse inzet, ook vanuit andere departementen, is op ontwikkeling en hoe coherent dat is. Voor de Kamer is dat de manier om het te kunnen volgen. Naar mijn idee is het een zeer betekenisvolle eerste stap in de uitvoering van die motie.

Staatssecretaris **Knapen**: Dat denk ik ook. De WRR geeft een oplossing, of beter gezegd een hint, door te spreken over globaliseringunit. Er is zelfs wel eens gesproken over een «ministerie voor Globalisering». Als je dat geen handen en voeten geeft, komt het dicht bij een «ministerie voor IJle Lucht». Dat maakt het lastig om te onderhandelen met buitenlandse collega's. Dit gezegd hebbende geloof ik toch dat we een praktisch beleidsagenda voor die globalisering kunnen en moeten opstellen. We moeten de thema's waarvan we extra werk gaan maken, leggen naast de rol van die thema's in die globaliseringagenda. We moeten aangeven waar de raakvlakken liggen met andere departementen. Voor een deel doen we dat al. We laten elke week de voorstellen van de Europese Commissie de revue passeren en doen daarop bijvoorbeeld een ontwikkelingscoherentietoets. Die wordt dan vervolgens behandeld. We moeten duidelijk maken dat een aantal van die handelingen al aan de orde zijn. Verder moeten we in de resultatenrapportage waarnaar mevrouw Ferrier verwees, deze zomer de resultaten leggen langs de lat van de coherentie. We moeten dat ook doen bij de invulling van de Nederlandse kant op de

tweejaarlijkse coherentierapportage van de EU. Mevrouw Dikkers heeft hierom al eerder gevraagd. Dat zijn namelijk de gelegenheden waar we op een betrekkelijk pragmatische manier een samenhang kunnen laten zien en de coherentieagenda zichtbaar kunnen maken.

De heer **El Fassed** (GroenLinks): Het lijkt nu of coherentie een heel nieuw issue is, of een heel nieuwe kwestie of een heel nieuwe visie op OS. Er wordt al jaren gesproken over de effecten van exportsubsidies in de landbouw. Er zijn moties aangenomen over de berekening van de belastingen en wat de kosten en impact hiervan zijn op de ontwikkelingslanden. Er is een ontwikkelingscriterium vastgesteld in het wapenexportbeleid dat zelden gehandhaafd is. Het gaat niet zozeer om visie. Het gaat er meer over wat je in de dagelijkse praktijk doet. Morgen is er bijvoorbeeld een AO over biotechnologie. Ik vraag me af of de staatssecretaris met zijn collega van het ministerie van ELI heeft gesproken over bijvoorbeeld kwekersrechten en de impact daarvan op ontwikkelingslanden.

Staatssecretaris **Knapen**: Zoals ik al aangaf proberen we inderdaad niet een globaliseringagenda als een soort complexe interdependentie te presenteren. We proberen praktisch te bekijken hoe de onderwerpen waarmee we bezig zijn, zich verhouden tot vraagstukken van wederzijds belang. Bij veiligheid, internationale criminaliteit of voedselzekerheid gaat het om vraagstukken waaraan een ontwikkelingskant zit maar ook een andere kant. Die diverse kanten behoren in een zekere harmonie tot elkaar te staan. Als dat niet zo is, hoort het voor de Kamer en voor ons duidelijk te zijn waar de belangenafwegingen worden gemaakt. Zoals ik eerder heb aangegeven gaat het bij coherentie soms simpelweg over een belangenafweging of een compromis. Het moet duidelijk zijn dat het gebeurt, waar het gebeurt en waarom het gebeurt. De ambitie is er nog steeds om voordat de zomer ten einde is, een praktische beleidsagenda voor globalisering aan de Kamer aan te bieden.

De heer **El Fassed** (GroenLinks): Er is een coherentie-eenheid op het ministerie. Die heeft een bulk aan ervaring over de wijze waarop die belangen verstrengeld zijn. Er ontbreekt een beetje slagkracht bij de staatssecretaris of bij de ministerraad om die belangen uit te spelen en in daden om te zetten. Ik vraag me af waarom de staatssecretaris opnieuw een soort invuloefening wil doen en aan het einde van de rit met een agenda en een soort visie wil komen terwijl we al lang weten over welke onderwerpen en welke belangenafweging het gaat?

Staatssecretaris **Knapen**: Dat is een constatering en geen vraag. Daarop kan ik geen antwoord geven.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Ik ben het met de heer El Fassed eens dat we niet iets compleet nieuws vragen. De staatssecretaris heeft het over een visie, een coherentieagenda, een praktische beleidsagenda vanuit thema's en onderwerpen. Ik wil het graag vanuit het land bekijken. In het land willen we vanuit Nederland vanuit die verschillende departementen het verschil maken. Ik vraag de staatssecretaris dus om niet vanuit de onderwerpen te kijken, maar vanuit het land. Wat hebben we in dat land met ons coherente beleid bereikt?

Staatssecretaris **Knapen**: Dat begrijp ik. Als je een praktische beleidsagenda invult voor globalisering heb je de neiging om in eerste instantie recht te doen aan de nadere invulling van globalisering. Dit is de samenhangende vraagstukken waarover ik het net had. Als we naar resultatenrapportages gaan, zullen we zeker moeten melden wat we in de diverse landen hebben bereikt. Een van de redenen om het aantal landen te reduceren is dat we meer kunnen doen in de landen waarin we actief

blijven. Het is dan ook makkelijker om aan te geven of we iets hebben bereikt en wat we dan bereikt hebben dan wanneer het om heel kleine deelnemingen gaat te midden van heel veel andere donoren.

Mevrouw **Dikkers** (PvdA): Ik ben teleurgesteld in het antwoord van de staatssecretaris. Er ligt een duidelijke motie waarin gevraagd wordt om een visie op globalisering en op de positie van coherentie van beleid. We hebben in elke derde zin van het regeerakkoord wordt gerept over coherentie van beleid. Dat was in basis de *raison d'être* van het kunnen bezuinigen want coherentie van beleid zou alle problemen wel oplossen. Ik wil nou wel eens weten wat er gebeurt met het landbouwbeleid. Ik wil wel eens weten wat er gebeurt met het AO over het kwekersrecht voor boeren. Dat zijn toch heel concrete dingen waarvan we echt een keer de resultaten willen zien van deze staatssecretaris.

Staatssecretaris **Knapen**: Het beleid voor kwekers komt morgen aan de orde. Daarop zullen we met elkaar dus tot morgen moeten wachten. Het coherentieresultaat op de landen en de onderwerpen waarin we actief zijn, zal in de resultatenrapportage aan de orde komen. Mevrouw Dikkers vindt dat het beleid eigenlijk alle onderwerpen die hier besproken worden, moet raken. Dat heeft dat te maken met de mate waarin het thema OS in de coherentieagenda van de diverse andere departementen en bij diverse vraagstukken al dan niet een rol van betekenis speelt. Ik zal proberen voor het einde van de zomer aan te geven hoe we dat doen, wat dat betekent en waar de Kamer eventueel van mening kan verschillen. Dat is namelijk makkelijker als de Kamer inzicht heeft over de manier waarop het gaat. Vele commissieleden hebben al wat gezegd over het onderwerp eigenbelang. Ik vind het een belangrijk onderwerp omdat duidelijk moet zijn hoe we ons ten opzichte van het WRR-rapport verhouden. Misschien doe ik het rapport onrecht en overdrijf ik wat om mijn punt duidelijk te maken maar het WRR-rapport heeft iets statelijks en iets technocratisch. Voor ons gaat het om verschillende dingen. Een daarvan is wel degelijk het morele motief. Daarover is geen misverstand mogelijk.

Over het onderwerp van het verbrede verlichte eigenbelang zoals ik het noem, kunnen we met de gewichten schuiven. We zijn van de fase van simpelweg hulp aanbieden naar OS, en van OS naar heel directe internationale afhankelijkheden gegroeid. Daarom raakt de veiligheid en stabiliteit in land X ons ook. Evenzo raakt de voedselzekerheid in land Y of land Z ons. Internationale handels- en financieringsstromen en internationale communicatie hebben zo'n tempo en effect dat alles wat daar bijdraagt aan ontwikkeling, ook hier bijdraagt aan ontwikkeling. Je komt dan uiteindelijk bij eigenbelang in een wat beperktere en directere betekenis. Daarmee is op zich niets mis mee. Het moet mogelijk zijn – en dat willen we bevorderen – dat het gewenst is om op allerlei manieren profijtelijke, ook economisch gezien, bilaterale relaties te ontwikkelen als de landen daar uit een ontwikkelingsfase groeien. De achtergrond voor een transitiefaciliteit voor bijvoorbeeld Vietnam is dat de relaties van dien aard kunnen zijn dat ze in de toekomst ook voor Nederlandse ondernemers een bloeiend perspectief kunnen bieden, als OS overbodig is geworden door een verdere ontwikkeling. Ik zeg het in de volgorde zoals ik het zeg. Dat doe ik niet per ongeluk. Telkens als ik de reactie hoor dat het om plat eigenbelang gaat, wil ik gezegd hebben dat die volgorde wezenlijk is, evenals de prioritering. Mijn portefeuille is Ontwikkelingssamenwerking. Mijn portefeuille is niet Economische Zaken in Nederland. Die zijn ook belangrijk en daarvoor moet ook over gewaakt worden, maar er is een kabinet en er is een belangenafweging. Ik geef hier aan hoe ik erin sta.

De heer **Irrgang** (SP): Ik wil hier nog even op doorgaan. De staatssecretaris zegt dat pas in laatste instantie het beperktere eigenbelang aan de

orde is. Hij noemde Vietnam als voorbeeld. Als dat land zich straks veel verder ontwikkelt, is dat ook een mooie afzetmarkt voor Nederland. Dat kan toch niet de reden zijn dat er een faciliteit voor komt. Dat lijkt de staatssecretaris namelijk wel te suggereren. Neem een land als Bolivia. Gaan we dat daar niet doen, ook al stoppen we daar met de hulp, omdat dat geen toekomstige afzetmarkt voor Nederland is? Als de staatssecretaris verlicht eigenbelang zegt, ben ik het met hem eens. Als dit soort dingen bepaalt in welke landen we wel of niet actief blijven, heeft dat echter niets meer met ontwikkelingshulp of -samenwerking te maken maar echt met beperkt eigenbelang.

Staatssecretaris **Knapen**: De positie waarin Vietnam zich op dit moment nog bevindt, is op een niveau is waarbij je met een grote mate van behoedzaamheid moet besluiten om weg te gaan vanuit het ontwikkelingsperspectief. Ik geef het als voorbeeld om aan te tonen dat je zeer geleidelijk moet weggaan, maar dat je het wel moet aangeven. Vandaar dat Vietnam ook niet genoemd is in de landenkeuze, maar onder de rubriek van transitiefaciliteit. Je kunt het geleidelijk doen en op zo'n manier dat het voorspelbaar en betrouwbaar is. Gegeven het feit dat we daar met voornamelijk ingenieursbureaus nogal actief zijn, kunnen we overigens vervolgens economische banden met Vietnam houden en verder ontwikkelen. Dat kunnen we dan doen op een manier die zich onttrekt aan een ontwikkelingsrelatie maar wel van belang is, ook voor Nederlandse investeerders en het Nederlandse bedrijfsleven. Dat kunnen we alleen doen vanuit de achtergrond dat zij zich eerst hebben moeten ontwikkelen. Daar lag ons belang en daarop was onze inzet gericht. Idealiter hoop je natuurlijk dat elk land zich ontwikkelt zoals we nu verwachten dat Vietnam zich ontwikkelt.

De heer **Irrgang** (SP): Geven we nu een transitiefaciliteit aan Vietnam omdat dat in de toekomst voor het Nederlandse bedrijfsleven een belangrijke markt is of omdat de ontwikkeling van Vietnam zo'n overgangsfaciliteit noodzaakt? Ieder land dat zich ontwikkelt, is in het verlichte eigenbelang van Nederland. Dat geldt niet alleen voor Vietnam.

Staatssecretaris **Knapen**: Dat is zo. U vraagt of het voor Vietnam is of voor ons. De volgorde is zoals u die aangeeft. Het is voor Vietnam. En het zou prachtig zijn als het aan het einde van de dag een relatie oplevert waaraan zowel Vietnam als wij iets hebben.

De **voorzitter**: Volgens mij is de vraag van de heer Irrgang niet gericht op deze casus. Hij stelt de vraag of u alleen naar het land kijkt of een breder principe heeft.

De heer **Irrgang** (SP): Wat bepaalt uiteindelijk de keuze?

Staatssecretaris **Knapen**: Voor de keuze van de landen hebben we een aantal criteria ontwikkeld. We hebben een stuk of tien criteria gehanteerd. Behoort het tot de armste landengroep? Behoort het tot de fragiele staten? Behoort het tot de aankomende middeninkomenlanden waar al een zekere voorspelbare economische groei te zien is? Afhankelijk van deze categorisering die ik van mijn voorganger heb mogen overnemen liggen de criteria qua gewicht wat anders. Bij de allerarmste landen spelen de Millennium Development Goals (MDG), armoede, de belangrijkste rol. Bij de fragiele staten speelt rule of law, veiligheid en stabiliteit, een belangrijkere rol dan enkele andere criteria. We hebben bijvoorbeeld een criterium van de mate waarin een land in staat is of in de toekomst geacht mag worden te zijn om belasting te heffen. Dat criterium is voor een fragiele staat in de score minder belangrijk dan voor de landen die we in de categorie «aankomende middeninkomenlanden» hebben gepositio-

neerd. Op die manier hebben we er grosso modo naar gekeken. De voorzitter heeft gesuggereerd niet het voorbeeld Vietnam te gebruiken.

De **voorzitter**: Dan komen we bij de landenkeuze en het gaat nu om het principe.

Staatssecretaris **Knapen**: Ik heb nu ongeveer het principe geschetst van waaruit we hebben geredeneerd om te komen tot een keuze van de landen. Hierbij moet natuurlijk in acht genomen worden dat we niet begonnen zijn met een tabula rasa maar met alles wat we al opgebouwd hadden en alle landen waar we al waren. We beginnen vanuit de 33 landen die we al hadden. We hebben geen een landkaart genomen en we zijn niet opnieuw bij 0 begonnen.

Voorzitter. Een buitengewoon intrigerend onderwerp dat door bijna alle woordvoerders is behandeld, is de vraag op welke manier je om moet gaan met kennis en organisatie. De WRR beveelt in het rapport aan een soort kennisinstituut op te richten en 6% van de middelen hiervoor beschikbaar te stellen. Dat is 300 mln. Daarvan kun je wel een redelijk instituut in de lucht houden. Wij zien dat anders. Wij hebben ook niet zo'n behoefte aan zo'n inputdoelstelling van 6%. We hebben in Nederland ten minste 25 instellingen die zichzelf kennisinstelling op dit terrein noemen. En dan rekenen we nog niet eens vreselijk ruim. Of ze allemaal bovenaan in de quotation index van de internationale wetenschappelijke literatuur staan, weet ik niet maar we hebben er veel.

Ook het ontwikkelen van kennisinstellingen in de ontwikkelingslanden is voor ons van belang. Sommige woordvoerders hebben terecht gevraagd hoe we omgaan met resultaten en beoordelingen, en met het eigenaarschap. Dat eigenaarschap ligt natuurlijk aanzienlijk meer daar dan hier, afgezien van sommige fragiele staten. Daar moet dus ook kennis zijn. Er is ons veel aan gelegen om de bestaande kennis in een netwerk te organiseren en te mobiliseren in plaats van alles te centraliseren. Er zijn teveel onderwerpen in het kader van die globalisering- en coherentievraagstukken in beweging om rechtstreeks naar één instituut te gaan. Het beweegt te veel en je wilt het risico niet lopen om iets op te richten wat vervolgens verstart. Er is ons veel aan gelegen om te werken met kennisclusters.

Mevrouw Hachchi had het over de Europese kant van de zaak. Er wordt in Europa ook nagedacht over een Europees kenniscluster om te bekijken of je hier zo veel mogelijk je voordeel kunt doen met bestaande kennis en of je die kunt aggregeren in plaats van te bundelen. Dat raakt ook het departement.

We zijn niet zo gecharmeerd van het inrichten van een organisatie NL-Aid. Die route willen we niet volgen. Als we die route hadden willen volgen, was het toch niet iets geweest wat je gelijk had moeten doen. De reden daarvoor is dat je simpelweg je de ene stap na de andere moet zetten. We zijn nu bezig de hele focus- en strategieroute uit te stippelen en aan de Kamer voor te leggen en vervolgens de route die de WRR schetst.

Het wordt voor ons makkelijker als we in minder landen met meer middelen aanwezig zijn. Dan moet het voor ons mogelijk zijn om meer deskundigheid in die landen ook op de ambassades te organiseren. We zijn op het departement bezig om onderscheid te maken binnen de professionals op dit terrein in de generalisten die inderdaad makkelijker moeten kunnen rouleren en de mensen die we de circuitdeskundigen noemen. Die zijn deskundig op het gebied van veiligheidsvraagstukken, Europese samenwerking, onderwerpen in relatie tot OS en internationale samenwerking. Naarmate we verder gaan in de focus op minder thema's en minder landen, willen we beter in staat zijn om er daar meer mensen op te zetten. Dat geldt ook voor specifieke deskundigheid. We hebben de plannen in het kader van de bezuinigingen bij het ministerie van BUZA en de reorganisaties die ermee samenhangen wat betreft het postennet.

Hierover zullen we nog te spreken komen. We willen ook middelen vrijmaken om die professionalisering te kunnen verwezenlijken. Je kunt tenslotte die netwerken van kennis alleen aanboren als je zelf voldoende kennis in huis hebt om te weten wat je waar kunt vragen en wat je waar eventueel met elkaar in verbinding kunt brengen.

Mevrouw **Hachchi** (D66): Ik kan de staatssecretaris enigszins volgen. Het lijkt mij een gemiste kans als we gaan zitten wachten totdat we met minder landen en meer middelen bekijken hoe we de kennis beter kunnen organiseren. De staatssecretaris gaf zelf ook aan dat je niet moet centraliseren maar dat je het in een netwerkvorm moet doen. Ik heb net ook het voorstel gedaan om te investeren in samenwerking en uitwisseling tussen kennisclusters als universiteiten, onderzoekcentra etc. Je kunt nu al meer aandacht hebben om die kennis te verbeteren. Ik proef in het antwoord van de staatssecretaris dat hij wacht totdat straks de rust teruggekeerd is. We gaan ons pas bewegen op het gebied van kennis als we minder landen en meer middelen hebben. Dat is echt een gemiste kans.

Staatssecretaris **Knapen**: Zo dramatisch is het niet. In de volgorde der dingen zijn we nu bezig de specialisten die ons kunnen helpen met de thema's waarop we prioritair willen inzetten, te benaderen. We moeten het hele onderwerp van landenkeuze en focus nog met de Kamer bespreken. Het is voor ons zinvoller om die zwaartepunten aandacht te geven als we weten waar we ons in het overleg met de Kamer bevinden, dan nu al allerlei afspraken te maken. We zijn volop bezig ons te oriënteren. Er zijn diverse seminars belegd over een aantal van die onderwerpen om ons mandje te vullen met boodschappen. Voordat we die op de markt in een kraam kunnen zetten en aan anderen kunnen aanbieden, willen we liever de ene stap na de andere doen. Mevrouw Dijkers vraagt of ze ervan uit mag gaan dat hier geen onomkeerbare dingen gebeuren. Dat is zeker niet de bedoeling. Het overleg met deze commissie over de landenkeuze en prioriteiten hebben we over een maand. We zijn ondertussen druk bezig met verkennen. Alleen willen we geen afspraken maken voordat we andere afspraken hebben gemaakt.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): In de kabinetsreactie op het WRR-rapport staat toch klip-en-klaar dat er een uitwerking komt van het kennisbeleid. Ik hoor nu een beetje hapsnap-zaken genoemd worden over kennis, en dan vooral over kennis ten behoeve van de prioriteiten die we nu gesteld hebben. In het WRR-rapport wordt een brede opvatting over een gebrek aan kennis op verschillende fronten aan de orde gesteld. Wanneer kunnen we het uitgewerkte kennisbeleid van de staatssecretaris tegemoet zien?

Staatssecretaris **Knapen**: We doen eerst het ene en dan het andere. U krijgt dus na de zomer van ons te horen hoe we dit invullen. U zegt hapsnap, ik zeg informeel en voorlopig. We oriënteren ons nog en willen niet vooruitlopen op volgende stappen die we samen met de Kamer willen zetten om te bekijken hoe ver we kunnen komen.

De heer **Dijkhoff** (VVD): De staatssecretaris heeft veel gezegd en ik heb nog wat van hem geleerd. Ik kende het deskundigencircuit alleen maar uit de Formule 1, maar blijkbaar hebben ze dat op het ministerie ook. Ik mag toch hopen dat het niet beperkt is tot het kijken naar kennis. Ik pleit niet meteen voor de NL-Aid-gedachte, maar die had ook te maken met de uitvoering en het tegengaan van de versnippering daarin, en in enige mate zorgen voor een samenhang in het personeelsbeleid zit via professionalisering en professionals. Nu klinkt het een beetje of we alle versnippering houden die er nog is en er nog een soort netwerkbureautje bijkomt. Ik mag hopen dat we de versnippering toch iets meer tegengaan.

Staatssecretaris **Knapen**: Laat ik het concreet aangeven. Als we de mogelijkheid hebben om onze activiteiten in land X aanzienlijk te intensiveren, wordt het lonend om te bekijken wat we op dit moment in land X niet hebben: namelijk iemand die het nodige weet van de culturele vergelijkende rechtsantropologie. Die heb je soms nodig om uit te maken waar je een coöperatie kunt ontwikkelen en waar niet, zoals sommige van de woordvoerders uit de praktijk weten. Dan wordt het lonend om binnen een netwerk te zoeken naar iemand die dat weet en die kan helpen. Heel praktisch wordt dan ingevuld waar je toegepaste kennis nodig hebt en waar je die kunt vinden. Daaraan denken we bij het maken van die vertaalslag. Het hoeft niet allemaal in huis te zijn, maar in huis moet je voldoende weten waar je het kunt vinden.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): We moeten een duidelijk onderscheid maken tussen kennis die aanwezig is in het departement en kennis die aanwezig is buiten het departement. Vervolgens moeten we bedenken hoe we de aanwezige kennis buiten het departement kunnen betrekken bij het beleid. Ik begrijp dat je meer deskundigheid in een land kunt zetten als je minder landen hebt. Ik ben benieuwd wat we gaan doen met de in Nederland aanwezige deskundigheid op sectoren die we gaan afbouwen. Ik noem als voorbeeld onderwijs. We hebben heel goede onderwijsdeskundigen. Onderwijs is geen prioriteit meer. Wordt er gedacht aan een pool van donoren waarbinnen kennis uitgewisseld kan worden, eventueel op EU-niveau? Ik ben ook benieuwd naar de kennis buiten het departement, de universiteiten en onderzoekcentra, maar ook het maatschappelijk middenveld. Wat is de visie op het vasthouden van die kennis?

Staatssecretaris **Knapen**: Dat hangt er zeer vanaf. Als mevrouw Ferrier het in het algemeen heeft over onderwijs, zijn we een zeer gewaardeerde en goede donor van onderwijs. Dat hoor ik ook in andere landen. We zijn echter niet het land dat met heel veel onderwijsdeskundigen uit Nederland in ontwikkelingslanden opereert. We zijn vooral heel goed in het intermediaire stuk. We stellen de juiste vragen, zorgen op het juiste moment voor de juiste middelen en weten partijen te orkestreren om te zorgen dat dingen tot stand komen. Als we nu voorstellen minder te doen aan algemeen onderwijs, heeft dat niet onmiddellijk als gevolg voor een de onderwijsdeskundigen die hier of op een universiteit zitten en die zich hiermee bezig houden, dat ze plotseling werkloos raken.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): En de sectordeskundigen op de ambassades, bijvoorbeeld op de ambassade van Zambia?

Staatssecretaris **Knapen**: Als we minder gaan doen op bepaalde terreinen, zal dat zeker voor mensen die zich specifiek daarmee bezighielden en houden, betekenen dat ze iets anders moeten gaan doen.

De **voorzitter**: Ik stel vast dat de staatssecretaris heeft toegezegd dat hij na de zomer met zijn uitwerking van het kennisstandpunt zal komen.

Staatssecretaris **Knapen**: Voorzitter. Donorcoördinatie is een onderwerp dat ook aan de orde zal komen bij de behandeling van de focusbrief. Laat ik daarover een paar dingen zeggen. Ten eerste hebben we het over een geleidelijke uitfasering. We nemen niet in de zomer van dit jaar een beslissing en gaan vervolgens in de zomer van dit jaar weg. Daar is geen sprake van. Dat zou onbehoorlijk en onbetrouwbaar zijn. Ten tweede hebben we het over een inspanningsverplichting. Dat is iets anders dan het overdragen van alles waarmee we stoppen aan anderen die dat zo een-op-een overnemen. Dan moeten we in feite afspreken dat we alles laten zoals het is tot nader orde. We hebben een inspanningsver-

plichting om te bezien of anderen in de gaten kunnen springen die wij achterlaten. Het is ook nog mogelijk dat die gaten acceptabel zijn. Ten derde is er de arbeidsverdeling. Dit is niet het congres van Berlijn waar je met een atlas de wereld verdeelt. De tijden zijn veranderd. We zijn niet altijd meer het centrum van de wereld. Een aantal landen, ook buiten Europa, heeft eigen opvattingen, belangen en invloed. We kunnen niet vanuit de EU verwachten dat Commissaris Piebalgs zegt dat hij erover heeft nagedacht en dat het voortaan zus en zo gedaan moet worden. We proberen stapsgewijze van onderop betrekkelijk pragmatisch te komen tot afspraken over verdeling en afspraken over onderwerpen. Dat gaat in het ene geval wat makkelijker dan in het andere. Soms is het evident, soms is het een twijfelgeval. Daarover komen we in juni nog uitvoerig te spreken. Het is ook geen wiskunde. Vervolgens proberen we zoveel mogelijk hetzij de Wereldbank, hetzij de EU, hetzij andere landen of ngo's te betrekken bij wat we doen. In die zin is het goed om vast te stellen en rekening te houden met het feit dat de afwegingen weliswaar internationaal worden afgestemd naar vermogen, maar dat het au fond allemaal nationale afwegingen zijn. Ieder land heeft zijn opvatting en wil wat. De Britten hebben al besloten uit welke landen ze weggaan. Die hebben niet gezegd dat ze wachten tot wij zo ver zijn. Dat is een gegeven dat we te verdisconteren hebben. Dat geldt ook voor andere landen. Voor Denemarken geldt het tot op zekere hoogte. Voor België gold dat al; dat land is allang teruggegaan naar – ik dacht – tien landen.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Ik ben een beetje bezorgd. Een inspanningsverplichting vind ik wel heel erg. Dat hoor ik mijn dochter ook wel eens zeggen als ze haar huiswerk gedaan heeft: moeder, ik heb mijn inspanningsverplichting wel geleverd maar het is toch een onvoldoende voor Frans geworden. Ik hoor graag van de staatssecretaris op welke manier hij de Kamer informeert over de inspanningsverplichtingen en bij welke landen en met name bij welke programma's deze niet tot resultaat geleid hebben. Ik maak me echt zorgen over de kinderen die de klaslokalen uitgaan.

Staatssecretaris **Knapen**: We zullen de Kamer uiteraard op de hoogte stellen van hoe het gaat en hoe we ermee omgaan. Ik noem het bewust inspanningsverplichting. Ik heb al eerder het voorbeeld gegeven van Mozambique want we hebben dit jaar al een aantal dingen moeten doen. De consequentie van het feit dat we daar een aantal stappen terug hebben gedaan op het gebied van onderwijs heb ik destijds al genoemd. De consequentie is niet dat een kind 's morgens op school komt en dat er niemand meer is en er geen les meer wordt gegeven. De consequentie kan wel zijn dat een kind over drie jaar nog steeds onder een afdak met vier palen zit, terwijl het gehoopt had in een gebouw met vier muren te zitten. Dat zou het risico kunnen zijn, als het in de komende jaren niet lukt. In die orde van grootte moet mevrouw Dijkers het zien. We trekken nergens de stekker uit. We zullen de Kamer daarvan op de hoogte stellen want er moet een gevoel van comfort zijn bij wat we doen en niet een gevoel van ongemak. Dat moeten we zelf ook hebben en dat moeten we dus delen.

De heer **Van der Staaij** (SGP): De staatssecretaris zegt dat we moeten bekijken of andere landen kunnen inspringen als er gaten vallen. Mag ik hem ook zo begrijpen dat het juist bij onderwijsprogramma's van belang is dat er een goede overdracht plaatsvindt en dat er niet eerst gaten vallen waarvoor dan later bekeken wordt hoe we die weer kunnen opvullen?

Staatssecretaris **Knapen**: Daar ben ik het mee eens. Voorzitter. Er is iets gezegd over de rol van het bedrijfsleven en gebonden hulp. Dat zijn belangrijke onderwerpen. Om misverstanden te voorkomen

is het goed vast te stellen dat we het over de landen daar hebben als we spreken over zelfredzaamheid en een belangrijkere rol voor het ondernemerschap en het particuliere initiatiefvoorzitter. Dan hebben we het niet over het Nederlandse bedrijfsleven. De analyse van de WRR is dat het verstandig is om de inspanningen te verplaatsen van armoedebestrijding in de zin van sociale overdrachten, naar het stimuleren van zelfredzaamheid in economische groei. Hierbij wordt gespeculeerd met de gedachte dat die landen dan beter geëquipeerd zijn om hun eigen armoede in hun eigen omgeving te bestrijden. Dat is de basis van de analyse van de WRR. Dat is het uitgangspunt. We hebben het dus over de ontwikkelingen van de lokale economie. We hebben het over een intensivering die we daarop zetten en niet op een subsidiering van het Nederlandse bedrijfsleven dat toevallig of niet toevallig iets in die ontwikkelingslanden doet. Gegeven het hele uitgangspunt van het rapport is het van cruciaal belang om hierover geen misverstand te laten bestaan. Het WRR-rapport is duidelijk over gebonden en niet-gebonden hulp. Gebonden hulp levert een geringere bijdrage aan ontwikkeling daar dan niet-gebonden hulp. Ook dat moeten we natuurlijk verdisconteren. De WRR heeft wel een paar behartenswaardige opmerkingen gemaakt. In het rapport staat dat er al vele jaren niet echt gekeken is naar het instrumentarium van het Nederlandse bedrijfsleven, dan wel dat er meer inzit dan er nu mee gebeurt. Dat heeft ons ertoe verleid om in ieder geval twee instrumenten meteen onder een vergrootglas te leggen: het Ontwikkelingsrelevante Infrastructuurontwikkeling (ORIO) en het Private Sector Investeringsprogramma (PSI). In beide gevallen is er in zekere zin sprake van een groot aantal drempels en hindernissen op het gebied van regelgeving.

Mevrouw **Hachchi** (D66): De staatsecretaris wil het duidelijk maken door aan te geven dat het gaat om de lokale economie en het lokale bedrijfsleven, maar het gaat via het Nederlandse bedrijfsleven. Laten we daarover ook heel duidelijk zijn. De subsidie gaat uiteindelijk via het Nederlandse bedrijfsleven. De bedoeling is dat de economie daar vooruit wordt geholpen.

Staatssecretaris **Knapen**: Ik ben blij dat u dit zegt. Dat geeft mij de gelegenheid om dit recht te zetten. Dit is een misverstand. Als ik bijvoorbeeld kijk naar wat we op dit moment doen in Rwanda aan voedselzekerheid, loopt dat voornamelijk via een internationale ngo, Agriterra, en via de lokale organisaties en coöperaties. In dit voorbeeld speelt ook de Wageningen Universiteit nog een rol met enkele zaadveredelingsdeskundigen en nog enige deskundigen op het gebied van het management van een coöperatie. Dat speelt zich dus allemaal daar af. Er zijn ook voorbeelden te geven waarin het Nederlandse bedrijfsleven een rol speelt. Een voorbeeld is Heineken voor rijst in Congo. Heineken haalde zijn rijst altijd van verre. Dat was duur en buitengewoon milieuonvriendelijk. Nu is Heineken met een steuntje in de rug op het gebied van organisatie en een paar risico's zover dat het voor de helft de grondstoffen uit Congo zelf betreft. Dat betekent dat een aantal Congolese boeren daarmee de kost verdient. Er is geen sprake van een taboe als een Nederlands bedrijf zich ergens mee bezighoudt. Het is alleen een middel en geen doel. Als het doel zelfredzaamheid en economische ontwikkeling daar is, is alles wat daar voorhanden is en behulpzaam is en tot beweging kan worden gebracht een goed middel om dat doel te bereiken. Dat is het uitgangspunt.

We hebben natuurlijk allerlei instrumenten om Nederlandse bedrijven bij dingen te betrekken. Ik hoop binnenkort naar Ethiopië te gaan om te bekijken hoe een aantal publiek-private projecten (ppp's) werken. Deze proberen op kleine schaal iets te doen aan landbouwactiviteiten, met name aan bloemenkwekerijen. In die projecten wordt geprobeerd kennis

van hier, een kleine investering van hier en participatie daar mogelijk te maken opdat daar iets ontstaat wat vervolgens de omgeving verder kan helpen. Daarvoor hebben we instrumentaria. Die mogen nog wat verder worden ontwikkeld, zeker als het gaat om het mkb. Ik vind zelf dat we daarop nog wel wat in te halen hebben.

Als je de bedragen waarover we het hebben bekijkt, hebben we het alles bij elkaar over zo'n 900 mln. die je kunt oormerken als bedragen voor economische ontwikkeling. Als je kijkt wat we doen met gebruikmaking van het Nederlandse bedrijfsleveninstrumentaria, is dat nu zo rond de 200 mln.–250 mln. Wat ons betreft mag dat over drie jaar in de buurt van de 300 mln. komen, maar dat hangt zeer af van het feit of we het mkb weten te mobiliseren op een manier dat het inderdaad mee kan leveren. Zoals gezegd gaat het er niet om dat we de aanbeveling van de WRR om meer te doen aan economische groei misbruiken om Nederlandse bedrijven te subsidiëren. Laat ik het zo goedwillend mogelijk uitdrukken: dat is een misverstand.

We hebben internationaal een lange, belangwekkende reputatie. Die hebben we hoog te houden. Die behelst dat we een belangrijke rol in ODA spelen, dat we een betrouwbare partner zijn en dat men op ons kan rekenen. Er is overigens een trend dat meer landen naar de 0,7% bnp gaan. België is er waarschijnlijk volgend jaar al. Er hoeft geen kabinet voor te zitten om daar aan te komen. De Britse regering zal er onder het motto «passionate conservatism» over drie, wellicht twee jaar, zijn. Hierover is nog een discussie gaande maar het principe is afgesproken en staat in het Britse regeerakkoord. Er is dus een ontwikkeling.

Wij zijn ook niet bepaald gelukkig met de ODA-criteria. Er is een serieus debat over wat er precies onder ODA valt. Het heeft af en toe iets weg van de Hoekse en Kabeljauwse twisten maar er wordt wel degelijk geprobeerd in het debat de nieuwe werkelijkheid vorm te geven. Inderdaad bestaat er bij alle betrokkenen een soort pleinvrees om zich te melden voor onderwerpen als veiligheid en stabiliteit.

Stabiliteit is een onderwerp waarmee ODA, wat ons betreft, meer rekening zou mogen houden, zeker omdat wij de fragiele staten zo'n bijzondere positie geven. Dat doen andere landen overigens ook. Ik heb er zelf twee keer over gesproken met de president van de Organisatie voor Economische Ontwikkeling en Samenwerking/Development Assistance Committee (OESO/DAC), de heer Atwood. Collega's van mij hebben dat een aantal keren gedaan. We zijn erover in gesprek maar er zijn ook nogal wat meningsverschillen over dit onderwerp. Er zijn landen die een heel andere kant uit willen. Mijn Britse collega wil juist het omgekeerde om te zorgen dat z'n budgetten de komende jaren zo groot mogelijk worden zonder dat enig ander departement daarin een rol speelt. Op zijn zwakst gezegd spelen er wat contraire krachten. Er moet op gegeven moment wel iets gebeuren, simpelweg omdat deze criteria uit de tijd van de grote Tinbergen stammen. Dat is lang geleden. Ze zijn wel steeds een beetje aangepast, maar dan meer bij wijze van improvisatie dan bij wijze van een nieuwe architectuur. We werken er internationaal aan. We doen ons best maar we doen geen dingen op eigen houtje. Waarom doen we dat niet? Dan komen we weer bij ons uitgangspunt: we hebben een reputatie hoog te houden en willen internationaal betrouwbaar zijn. Dus we sjoeren eraan, we hebben het erover, we klagen erover, maar we gaan niet unilateraal dingen doen want we willen onze reputatie graag houden. Maar we zijn zeker kritisch, laat daarover geen misverstand bestaan. Ik stuur de Kamer voor het debat over de focusbrief op 16 juni een notitie over de manier waarop we ontvangende landen betrekken bij de resultatenrapportages.

Er is een hele discussie geweest over trickle-down effecten in het kader van het meten van private sectorresultaten. Die discussie is een keer afgesloten onder het motto «er zijn minder trickle-down effecten dan mensen verwachten». Er is intussen een school in opkomst die zegt dat je

trickle-down ook anders kunt kijken en dat het misschien wel degelijk effecten heeft. Uiteindelijk moeten we het toch zoeken in de indicatoren die de Wereldbank hanteert.

Mevrouw Dijkers vraagt hoe het zit met de afrekenbaarheid en controle van allerlei maatschappelijke organisaties die gek worden van alle formulieren die ingevuld moeten worden. Er zijn inderdaad allerlei protocollen. We willen dat vergemakkelijken door te komen tot programma-evaluaties. Het is een feit dat de Algemene Rekenkamer hierover ook een opvatting heeft. Een feit is ook dat de Kamer hierover ook een opvatting heeft en herhaaldelijk verzocht heeft de protocollen te voorzien van een aantal verzekeringen om zeker te stellen dat de middelen besteed worden zoals ze worden besteed. Er bestaat natuurlijk een spanningsveld tussen afrekenbaarheid en vertrouwen. Als je alles afrekenbaar maakt, hoef je geen vertrouwen meer te hebben. Als je alleen maar vertrouwen hebt, zijn er iedere keer als er iets mis gaat weer mensen die zeggen dat er maatregelen genomen moeten worden. In dat spanningsveld opereren wij allemaal in een openbare samenleving. Ik heb de kritiek goed begrepen. Ik wil wel wat meer vertrouwen geven en wat minder accountability willen vragen. Het blijft een hachelijke onderneming want we kennen onszelf allemaal wanneer er eens een keer iets misgaat. De heer El Fassed heeft een vraag over goed besturen in internationale organisaties gesteld. We zijn niet van de categorie dat we wegwandelen als we onze zin niet krijgen. We proberen er zo veel mogelijk met gelijkgezinden aan te trekken. We hebben het er vaak over. Laatst hadden we het over het Global AIDS Fund. Daar hebben we met een aantal gelijkgezinden gesproken over de manier waarop we dit moesten doen. Dat proberen we telkens weer. De klassieke VN-organisaties hebben een wat stroperiger structuur dan de moderne, wat meer hybride, fondsen. Die reageren en handelen sneller. Die zijn ook wel iets meer van deze tijd wat betreft om slagvaardigheid en transparantie. Op allerlei plekken werken we er hard aan. Laatst heb ik nog in Rome met de Food and Agriculture Organization (FAO) hierover gesproken omdat dat een van de organisaties is die betrekkelijk slecht uit het Multilateral Aid Review van de Britten komt. Deze organisatie is voor ons te belangrijk is om te zeggen dat we het voortaan zonder de FAO. We hebben dus de dure plicht om ervoor te zorgen dat we ze een bepaalde kant op krijgen. Ze krijgen binnenkort een nieuwe president. Dat zou misschien ook kunnen helpen. We werken er dus aan.

Toen de motie waarop mevrouw Hachchi doelt, werd ingediend in de Eerste Kamer heb ik gezegd dat het navolgen van die motie een wijziging betekent van de begroting die door de Tweede Kamer is aangenomen. Ik heb destijds al toegezegd in de Tweede Kamer dat ik eventuele meevallers wel degelijk zal verdisconteren in de verlangens die in de Kamer leven met betrekking tot de maatschappelijke organisaties. Het is niet de tijd van de meevallers. Ik heb de Eerste Kamer moeten berichten dat ik er dit jaar niet op deze manier gevolg aan kan geven. We hebben wel destijds de motie-Van der Staaij – dat was 10 mln. – gehonoreerd met het oog op het verlangen dat bij een belangrijk deel van de Tweede Kamer leefde. Het antwoord is nee, en ja, we doen ons best maar we moeten schipperen met de aanwezige middelen.

We hechten er buitengewoon aan om de prioriteiten bij het onderwijs zoveel mogelijk in te richten op het beroepsonderwijs. Ook de WRR zegt dat een groot aantal praktisch educatieve vaardigheden op het gebied van deze onderwerpen van groot belang kunnen zijn en een toegevoegde waarde hebben. Daarbij kunnen onze instellingen ook een grote rol spelen. We hebben goede instellingen in Nederland die daar iets te bieden hebben. Het beroepsonderwijs is een belangrijke ondersteuning voor die prioriteiten, als het tenminste tot die prioriteiten komt.

We hebben de motie-Hachchi over gender indertijd serieus genomen. We kunnen de Kamer informeren hoever het hiermee staat. Voor de bedragen

die we ervoor hebben gereserveerd en die we voor een aantal jaren willen reserveren zodat het geen eenmalige gebeurtenis wordt, is een tender uitgeschreven. De zaak loopt dus. Op betrekkelijk korte termijn kunnen we aangeven hoe het MDG3 in dit geval vorm krijgt.

Het punt of de prioriteiten aanbodgestuurd zijn, is buitengewoon belangrijk. Dat zijn ze niet. We hebben bekeken of het bij de landen in relatie staat tot de prioriteiten waarnaar we kijken. Dat is zo. We komen daar nog op terug in de focusbrief. In het verlengde van de afspraken van Parijs willen we ervoor zorgen dat we met niet meer dan drie activiteiten in een land aanwezig zijn. Dit doen we ook om de coördinatie en afstemming te bevorderen. Het kan niet aanbodgestuurd zijn; dan zouden we het paard achter de wagen spannen. Het gaat om vraaggestuurd. Als we het aantal prioriteitslanden reduceren, vragen we dat niet een op een aan de maatschappelijke organisaties. De ngo's zijn in een groot aantal landen actief. Ze zijn actief in die landen waarin ze naar hun inzicht met hun kennis en hun netwerken een meerwaarde hebben. Wie zijn wij om dat namens hen te zeggen? We hechten juist aan die ngo's omdat ze een aantal dingen kunnen en een aantal contacten hebben die wij niet kunnen of die wij niet hebben. We willen hen niet voor de voeten lopen. Er is ooit afgesproken dat ze voor 60% actief zijn in 33 landen. Dat is in het aanbestedingskader van de MFG's destijds overeind gehouden. Daaraan houden we ons ook. Een nadere reductie van het aantal landen betekent niet dat we ons niet houden aan de afspraken die we met hen hebben gemaakt. Ze moeten de ruimte hebben om de dingen die ze hebben opgebouwd, te kunnen implementeren.

Mevrouw **Ferrier** (CDA): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris. Ik ben het met hem eens en ik ondersteun zijn inzet om onze reputatie hoog te houden. Ik vind ook dat we niet op eigen houtje zaken moeten regelen maar dat in internationaal gezelschap moeten doen. Voor mijn fractie is het een heel wezenlijk punt dat het in het beleid gaat om de belangen van de ontwikkelingslanden. Die zijn leidend en niet de belangen van Nederland. Ik overweeg toch een motie hierop in te dienen om dat punt te markeren.

Ik ben niet helemaal gerust over de coherentierapportage. Ik wacht de informatie af. Ik wil hierbij wel meegeven dat voor ons de landen hierin centraal moeten staan en niet de onderwerpen of thema's. Wat betreft de afspraken met de ontwikkelingslanden vind ik het heel belangrijk dat we het van meet af aan met die landen hebben over de eindigheid. Daarover hoor ik graag nog iets.

Het is fijn dat er een notitie komt over de evaluatie en hoe we de ontvangende landen veel meer daarbij kunnen betrekken.

Wat betreft het trickle-down effect vind ik indicatoren en de Wereldbank prima, maar je moet vooral kijken naar de hele keten in die private sector. Je moet ook bekijken hoe je met name de onderste sectoren in ontwikkelingslanden daarbij kunt betrekken, want daar gaat het fout.

Ik ben niet gerust op het punt van kennis. We hebben sectordeskundigen van hoge kwaliteit. Ik hoor de staatssecretaris praten over het organiseren van netwerken en het mobiliseren daarvan. Hoe kunnen we dan de opgebouwde kennis in de vorm van mensen inzetten op andere ambassades in contact brengen met andere donoren en EU-landen?

Ik heb gevraagd om informatie over het benutten van kennis buiten het ministerie, in het bijzonder van maatschappelijke organisaties. Hoe kunnen we daarop veel meer grip krijgen voor het beleid? Graag hoor ik een reactie van de staatssecretaris voor 16 juni.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Voorzitter. Ik heb nog een paar vragen ter verheldering. Ik begrijp dat er na de zomer meer informatie komt over de categorie geen NL-Aid maar wat dan wel. Ik hoop dat het dan niet alleen gaat over het waarborgen van de kennis maar ook over de versnippering

en de uitvoering. Het is niet te verwachten binnen de Nederlandse traditie dat we teruggaan naar één Nederlandse organisatie. Een versnippering die contraproductief werkt ten opzichte van de productiviteit past ook niet in die traditie. Daar is wel wat te winnen.

Als je 190 landen hebt en er zich nu 4 aan de ODA-norm en -criteria houden, is de kans statistisch groter dat het er eerder meer worden dan minder. Het geeft wel iets aan als we drie landen kunnen noemen die na een aantal jaren naar binnen gaan. Het blijft dan een uitzondering, maar wel een die buiten de statische foutmarge valt. Anders zit je op zeven. Dat is meer iets voor de onderhandelingstafel voor nieuwe kabinetten. De inhoud is voor ons belangrijk.

De staatssecretaris onderkent de veiligheid. Daarover kennen we ook de klassieke verschillen van mening. Ik hoor graag of er een poging gedaan wordt namens Nederland om meer ruimte van erkenning te krijgen voor investeringen die zichzelf ook nog eens terugverdienen of renderen. Is de staatssecretaris van plan dit punt nog concreet terug naar de Kamer te brengen?

De staatssecretaris zegt het mkb-fonds in te halen. Hoe gaat hij dat doen? Mocht daartoe een wens zijn, wil ik dat best ondersteunen met een motie vanuit de Kamer.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Voorzitter. De staatssecretaris zegt dat hij geïnteresseerd is in het aanpassen van de protocollen van de maatschappelijke organisaties: meer vertrouwen, minder accountability. Ik hoor graag hoe dat voornemen handen en voeten krijgt.

De staatssecretaris heeft het over 8 mln. à 9 mln. die we aan ontwikkeling besteden. Dat vind ik heel erg goed. Hij zegt graag toe te willen groeien naar een fonds van 300 mln. voor het bedrijfsleven. Ik wil dat even markeren. Dat is een fonds van 300 mln. voor het Nederlandse bedrijfsleven. Als dat zo is, wil ik daarover meer weten. Wellicht wil de staatssecretaris de Kamer hierover een notitie toezeggen, anders kom ik misschien met een motie daarop. Ik ben heel erg benieuwd hoe dat bedrijfsleveninstrumentarium eruit moet zien.

Geen gebonden hulp heb ik gehoord, maar het voelde toch een beetje aan als een licht gebonden soepje. Ik vind het fijn om van de staatssecretaris te horen dat Nederland een meerwaarde op beroepsonderwijs heeft. Aan het lijstje van de zaken waarop Nederland blijkbaar een meerwaarde heeft zoals landbouw en water kunnen we dus beroepsonderwijs toevoegen. Ik hoop dat zich dat ook vertaalt in het beleid.

Ik wil nog een overzicht van landen waaraan we 1 mln. of 2 mln. of meer besteden om te bekijken of die lijst van landen nog groter is. Ik had een opmerking gemaakt over IDH en het Health Insurance Fund in relatie tot draagvlak. Daarop wil ik graag nog een antwoord.

De heer **Driessen** (PVV): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoorden. Jammer dat hij over OS blijft spreken en niet wil overstappen op OH. Tijdens de hoorzitting over ontwikkelingshulp in april zei de heer Van Lieshout van de WRR dat 15% verspilling van het OH-budget moet kunnen. Een club die vindt dat er ieder jaar meer dan 700 mln. verspild mag worden, hoeft van ons nooit meer een rapport over ontwikkelingshulp te schrijven. Wat ons betreft gaat dit rapport van de WRR in een heel diepe la en wordt het er nooit meer uitgehaald.

Tot slot krijg ik graag nog antwoord op mijn vraag hoe de staatssecretaris verklaart dat steeds meer Nederlanders niets meer moeten hebben van gesubsidieerde ontwikkelingshulp.

De heer **El Fassed** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoorden. Coherentie van beleid is essentieel voor effectieve OS. Dat is niets nieuws, zoals ik al eerder zei. Het mag geen invuloefening worden of uitmonden in slechts meer inzicht dat grotendeels al aanwezig

is. Een berekening van de zogenoemde public bads zou helpen en de gevolgen daarvan voor de ontwikkelingslanden. De AIV stelt dit voor. Ik krijg graag een toezegging van de staatssecretaris dat hij dit gaat doen voor wat betreft de partnerlanden in zijn globaliseringagenda. De staatssecretaris zei al dat het niet het congres van Berlijn is. Maar er is niets dat hem ervan weerhoudt samen te werken met een kopgroep van landen waarbij kennis gedeeld, gespecialiseerd en gecoördineerd wordt. Dat is ook noodzakelijk voor een goede overdracht. Ik ben blij dat de staatssecretaris duidelijk zegt dat er ingezet wordt op ondernemerschap en bedrijfsleven in ontwikkelingslanden. ORIO en PSI liggen al onder het vergrootglas. Ik wil graag in bredere zin een degelijke analyse zien van de rol en de effectiviteit van het bedrijfslevenkanaal. Er zijn meer instrumenten dan ORIO en PSI. Om duurzame ontwikkeling te bevorderen is het belangrijk te kunnen toetsen of de economische ontwikkeling ten goede komt aan meer mensen dan een kleine elite. Evenzo is het belangrijk er zeker van te zijn dat de inzet leidt tot meer ondernemerschap in ontwikkelingslanden en bedraagt tot toegang naar werk en inkomen. Je kunt de ODA-norm bezien vanuit de aanbodzijde waarbij de discussie over de zaken die onder ODA vallen wordt gebruikt om vooral minder te besteden. Ik heb de staatssecretaris niet gehoord over het voorstel van de AIV om een nieuwe berekening te maken van de huidige behoeften in de ontwikkelingslanden en onderzoek te doen naar een integrale norm waarbij ook mondiale publieke goederen en nieuwe financieringsvormen worden ondergebracht.

Mevrouw **Hachchi** (D66): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor zijn beantwoording. Hij is zijn verhaal begonnen met de zin dat OS onontkoombaar is. Hij is ingegaan op het morele motief en de mondiale afhankelijkheid. Zijn verhaal over het verbrede eigenbelang kan ik niet helemaal volgen. Ik zal zeker nog vragen over stellen als we de focusbrief behandelen.

Vandaag hebben we het over het WRR-rapport. Dat is heel erg duidelijk. OS kan verbeterd worden, dat wil niet zeggen dat er bezuinigd zou moeten worden. Het kabinet is enigszins geslaagd in minder prenties maar is het niet gekomen tot meer ambitie.

Mijn punt omtrent kennis is al eerder aangehaald. Het gaat mij niet zozeer om de kennis binnen het ministerie maar juist om de kennis die aanwezig is bij alle spelers op het gebied van OS. Dat is zowel in het WRR-rapport als ook in de hoorzitting duidelijk naar voren gekomen. Daarom hamer ik ook op het investeren in de samenwerking en uitwisseling tussen de aanwezige kennisclusters binnen de OS.

Deze staatssecretaris heeft een unieke positie. Naast OS heeft hij ook Europa in zijn portefeuille. Wat betreft deskundigheid en kennis binnen Europa ligt hier een kans voor hem om die beide zaken te combineren. Hierop krijg ik graag nog een reactie.

De ngo's zijn helemaal niet aan bod gekomen in het verhaal van de staatssecretaris, de rol van het maatschappelijk middenveld. Uiteindelijk hebben we het over de overheid, het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven. Ik reageer nog even kort op het antwoord van de staatssecretaris over de motie in de Eerste Kamer. Hij heeft geantwoord dat er vanaf 2012 naar de mogelijkheden gekeken zal worden. Het ging niet zozeer over 2011; die boeken zijn gesloten. Vanaf 2012 zou er echter gekeken kunnen worden naar de mogelijkheden voor het belang vanuit het maatschappelijk middenveld.

Ik dank de staatssecretaris voor de toezegging over gender. Ik kijk uit naar de rapportage. Ik reken op een langetermijnvisie en daarmee ook op een samenwerking zoals we die in december hebben gehad ten aanzien van het budget voor gender.

De heer **Irrgang** (SP): Voorzitter. Ik was eerlijk gezegd een beetje sceptisch over het feit dat we dit debat apart moesten voeren. Achteraf gezien ben ik blij dat we dat gedaan hebben. Ik heb namelijk de indruk dat nu bij de staatssecretaris en bij een meerderheid van de Kamer toch het gevoel leeft dat je op de tegenstelling tussen investering in sociale sectoren en economische ontwikkeling, die de WRR een beetje suggereert, flink kunt afdingen. Natuurlijk zijn er goede redenen om meer te kijken naar die productieve sectoren. Ook wij zijn het daarmee eens als het gaat om bijvoorbeeld landbouw. Daarbij heeft Nederland een bijzondere positie die ook veronachtzaamd is. Wereldwijd is de landbouw veronachtzaamd bij de hulp. Dat is een private sector, maar het betreft ook armoedebestrijding. Daarom juist zit de WRR er naast als er een schijntegenstelling wordt gecreëerd tussen investering in de sociale en productieve sectoren. Van belang is ook dat de staatssecretaris aangeeft dat investeren in productieve sectoren iets anders is dan geld via het Nederlandse bedrijfsleven kanaliseren. Hij is niet ingegaan op de publiek-private samenwerkingsconstructies. Het risico dat hieraan zit is dat het via de achterdeur toch gebonden hulp wordt. Hij zei heel nadrukkelijk dat het kabinet niet voor gebonden hulp is. Hoe voorkomt de staatssecretaris dat het toch via de achterdeur binnenkomt, temeer omdat hij zelf aangeeft meer te willen doen via het Nederlandse bedrijfsleven? Graag hoor ik hierop nog een reactie.

Tot slot over de ODA-criteria: het staat in het regeerakkoord dat het kabinet met een foute agenda zal proberen de ODA-criteria te verruimen. De staatssecretaris trekt een vergelijking met de Hoekse en Kabeljauwse twisten over die ODA-criteria. Er is ook een internationale discussie hierover. We weten dat de Hoekse en Kabeljauwse twisten zo'n 100 jaar hebben geduurd. Ik heb goede hoop dat het kabinet er internationaal gezien de komende vier jaar niet uit zal komen. Dat is met de inzet die daarop in het regeerakkoord staat, een uitstekende uitkomst.

De heer **Van der Staaij** (SGP): Voorzitter. Ik vind het een heel nuttig debat. Ik bedank de staatssecretaris voor de beantwoording. Het is alleen jammer dat we op het moment dat we een discussie hebben over bijvoorbeeld teveel salaris bij een of andere instelling, hiervoor dan veel aandacht en mediabelangstelling is. Alle mensen volgen die discussie. Op het moment dat we een meer fundamenteel debat hebben over de manier waarop we OS het beste kunnen vormgeven, ben ik benieuwd of er morgen schreeuwende krantenkoppen zullen zijn. Het is waarschijnlijk te ingewikkeld. Er is weinig aandacht voor. Alle mensen zeggen dat er eens iets moet gebeuren met die OS. We moeten er maar in gaan snijden want het wordt toch helemaal niet nagedacht over de manier waarop het beter kan. Wat kunnen we eraan doen om het draagvlak weer terug te krijgen? Wat moeten we doen dat erover gecommuniceerd wordt en dat er debatten als die van vanavond zijn waarin nagedacht wordt over de manier waarop we het geld voor OS beter kunnen besteden? Ik hoop niet dat ik mijn tijd nu al verbruikt heb. Dit was eigenlijk een verzuchting vooraf en meer een reactie op de lege perstribune dan op de beantwoording van de staatssecretaris.

Met betrekking tot het WRR-rapport zijn een aantal positieve noties al uitvoerig besproken. Ik noem graag nog drie dingen waarvoor het goed is in het beleid oog te hebben en waaraan in het WRR-rapport niet veel aandacht wordt besteed. Het eerste punt is het beroepsonderwijs. Het is heel belangrijk bij een verschuiving van sociale sectoren naar economische sectoren oog te hebben voor de tussenschakels, tussen basisonderwijs en de productieve sector qua concept en filosofie meer dan in het WRR-rapport gebeurd is.

Het tweede punt is civil society, het maatschappelijk middenveld. Dan heb ik het niet over de ngo's hier, maar juist over de ngo's in de landen waarop

we ons richten. Wat is hun rol? Wat is hun betekenis in de maatschappelijke dynamiek die gericht is op ontwikkeling?
Het derde punt betreft de multilaterale organisaties. We hebben heel veel reflectie op onze eigen inzet en ons eigen beleid. Is die reflectie er ook op de rol van de VN en het geld dat daarbinnen nog te veel verspild wordt? Dat roept ook veel discussie op over een effectieve inzet die gericht is op OS.

Staatssecretaris **Knapen**: Voorzitter. Mevrouw Ferrier vroeg onder meer naar de eindigheid. De manier waarop hiermee in de interventie-ethiek omgegaan wordt is een belangrijk onderwerp. Op dit terrein heb je bepaalde vormen van sunset clauses nodig. Als je die niet hebt, kom je in een hulpafhankelijkheid terecht die het tegendeel bewerkstelligt van wat je wilt bereiken. We maken niet alleen afspraken over het aantal jaren. We maken ook afspraken waarin we aangeven wat de landen moeten hebben opgepakt wanneer wij er mee ophouden.

Ik kan de Kamer toezeggen een notitie te maken over de manier waarop we omgaan met kennis. U moet me ten goede houden dat dit eerder aan het einde dan aan het begin van de zomer zal zijn.

De **voorzitter**: Is dat een uitwerking van uw toezegging over het kennisbeleid?

Staatssecretaris **Knapen**: Ja, dat is er een onderdeel van.
De heer Dijkhoff vroeg naar ODA en hoe het met de investeringen zit. Een van de discussies die ik heb gehad en die ook door de ambassadeur daar zijn gevoerd en vervolgens nader zijn besproken, ging over wat in het jargon «OOF» heet. Dat staat voor Other Official Funds. Er is geen antwoord op omdat in de ODA-criteria niet goed staat hoe er omgegaan moet worden met anders gevormde geldstromen zoals garanties en zachte leningen in combinatie met revolving funds. Ik meen dat de commissie de heer Kleiterp hierover gesproken heeft. Die heeft hier interessante opvattingen over. We zijn ook volop in gesprek met hem. Bij moderne OS kan juist ook zo zijn dat je ergens participeert en je middelen weer terugkrijgt. Dat is vaak beter dan te schenken. Het is niet goed dat het mechanisme daar niet in voorziet. Een alternatief is niet zo gemakkelijk te vinden, maar het is niet goed. Dat punt nemen we wel degelijk mee. Dat doen we ook met de vraag of de Westerse landen niet onder elkaar bediscussiëren wat nog ODA zal zijn in de toekomst. De heer El Fassed stelt dit punt aan de orde. Dat kan natuurlijk niet gegeven het feit dat er nog zoveel andere participanten zijn in dit hele proces. Het eigenaarschap moet uiteindelijk liggen bij diegenen die met de middelen hun eigen modernisering moeten organiseren. Er zijn dus meer landen bij betrokken dan alleen de klassieke OESO/DAC-frontrunners.

Over het mkb-fonds zijn een paar dingen te zeggen. We hebben een bijdrage geleverd aan de SME Finance Challenge van het mkb-fonds van de G20. Zoals bekend is zijn drie van de tien winnaars afkomstig uit het mkb van Nederland. Overigens zijn we bezig om het Fonds Opkomende Markten (FOM) in te richten. Daarover zijn we in gesprek met een aantal maatschappelijke organisaties en een aantal partijen om te kijken hoe we dit handen en voeten kunnen geven. Het moet inderdaad een stapje voorwaarts gebracht worden en dat gaat niet via de grote gevestigde kanalen zoals inmiddels is gebleken.

De heer **Dijkhoff** (VVD): Wanneer krijgen we daarover meer informatie?

Staatssecretaris **Knapen**: We doen er goed aan om na de zomer sowieso eens goed inzichtelijk te maken wat we aan het hele bedrijfsleveninstrumentarium hebben gewijzigd, wat we nog willen wijzigen, wat we

opnieuw hebben ingericht en waarachter we een punt hebben gezet. Dan is het voor iedereen duidelijk hoe dit instrumentarium er uitziet.

De **voorzitter**: Zullen we afspreken dat u dit voor de begrotingsbehandeling doet?

Staatssecretaris **Knapen**: Ik dank u zeer voor deze reddende opmerking. Anders had ik even moeten schorsen. We hebben allemaal veel verlangens maar we willen ook ervoor zorgen dat de mensen het met een beetje plezier en toewijding kunnen doen en ook nog een paar weken met vakantie kunnen gaan.

De heer Driessen vraagt naar het draagvlak. Iedereen heeft zo zijn eigen opiniepeilingen, zegt men altijd aan de vooravond van de verkiezingen. Dat geldt ook hier. Het draagvlak is inderdaad minder geworden, als je het vergelijkt over een langere periode. Het stond ooit buiten discussie. Nu is het in discussie en het draagvlak is de laatste twintig jaar gedaald. De cijfers die de heer Driessen noemt, herkennen we niet zo. Als we overzien wat de peilingen de laatste twee, drie jaren opleveren, is er altijd nog een meerderheid die te vinden is voor OS.

Het is wel een feit dat er grote kritiek is op de effectiviteit. Mevrouw Dijkers vraagt om minder protocollen en de heer Van der Staaij heeft een cri de coeur, maar als er iets mis gaat kan het zomaar gebeuren dat dat het nieuws bereikt. Dan is er veel over te doen, ook al zijn we met zijn allen die hier aanwezig zijn, heel druk bezig om ervoor te zorgen dat we het niet groter maken dan het is. Dat heeft vaak het effect dat het vooral de dingen die misgaan, blijven hangen. Het gevolg hiervan is dat er het publiek vraagtekens zet bij de effectiviteit. Iedereen is intussen vertrouwd met een woord als «strijkstok», en dan moet je niet aan muziek denken. Zo zijn er allerlei dingen die te maken hebben met het beeld dat blijft hangen en dat leidt tot kritische kanttekeningen bij de effectiviteit, niet bij het principe. Een behoorlijk aantal mensen zegt intussen de voorkeur aan particuliere kanalen te geven en aan charitatieve instellingen, en niet aan de overheid. Die discussie kan gevoerd worden. De meerderheid is echter nog steeds voor OS.

De heer El Fassed vraagt de public bads in kaart te brengen en deze te kwantificeren en te berekenen. Gisteren had ik hierover toevallig een gesprek met de commissie OS van de AIV. Het is niet niks om te vragen hierover een gedegen en gezaghebbend rapport te maken dat vervolgens door de Kamer te hanteren is en waarmee we verder kunnen. Ik wil me graag oriënteren of we die vraag positief kunnen beantwoorden. Dat durf ik nu niet te doen omdat ik niet helemaal kan overzien of we hierop in termen van workload en gezaghebbendheid «ja» moeten zeggen. Als ik de ruimte krijg, kom ik hierop graag nog een keer terug. Het punt is op zichzelf namelijk wel belangrijk. Als je het voor elkaar krijgt, is het misschien handiger te hanteren dan een hele coherentienota. Dat denken wij tenminste.

Kennis delen is me uit het hart gegrepen. Dat geldt ook voor het delen van kennis binnen Europa. De commissie heeft ook gesproken met commissaris Piebalgs. Er wordt nu serieus werk gemaakt van professionaliseren, ook van de strategie. We zijn vaak wat gefrustreerd, en terecht, over de beperkte arbeidsverdeling en het tempo dat gemaakt wordt. Van het aanboren en opbouwen van kennis wordt veel serieuzer werk gemaakt in vergelijking met de vorige commissie. Men trekt zich ook de kritiek van de diverse parlementen aan. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat er nu sprake is, ook onder aanvoering van een aantal lightminded landen in de EU, van een veel grotere uitwisseling dan in het verleden. De Kamer zal in de nota over het multilaterale kanaal zien dat we behoorlijk kunnen woekeren met de dingen die andere landen voor ons hebben uitgezocht of waarnaar we navraag hebben gedaan. Bovendien kunnen we putten uit de gegevens van de departementen van andere landen.

Mevrouw Hachchi geeft aan dat de ngo's niet aan bod zijn gekomen. De rol van het maatschappelijk middenveld is een van de zwakke kanten van het WRR-rapport. Daarom zei ik in het begin dat er wat elementjes van statelijkheid en technocratie in het rapport zitten. Dat heeft hiermee te maken. Wij hebben dat ook geconstateerd. Ik meen dat dat ook in ons antwoord aan de Kamer is vastgesteld.

We hebben een vraag uitgezet bij de Sociaal Economische Raad (SER) en een advies gevraagd waarin met name dit onderwerp is geadresseerd omdat we dit toch een stap verder willen helpen. We hebben het vertrouwen dat de SER voor het reces met een advies komt zodat we hierover kunnen spreken. Dan zal ook het goede moment zijn om te reageren op het advies met betrekking tot het Nederlandse bedrijfsleven dat ongetwijfeld in het SER-advies niet zal ontbreken. De vraag van mevrouw Dikkers om meer informatie kan in combinatie met het antwoord op dat SER-advies een plek krijgen.

Organisaties als IDH en het Health Insurance Fund zijn geen maatschappelijke organisaties. Die krijgen wel steun en ook funding onder meer vanuit de ngo's, maar het zijn zelf geen ngo's. Dus de relatie tussen die organisaties en draagvlak heb ik niet bedoeld als zijnde toonaangevend voor het vraagstuk ngo's en draagvlak. Ik versta onder ngo's iets anders dan deze twee organisaties.

Mevrouw Dikkers vraagt om minder toezicht. Zoals gezegd leven we hier in het spanningsveld van meer afrekenbaarheid, meer transparantie, meer ijkmomenten, meer milestones en vervolgens de klacht dat het allemaal wel heel veel is. Daarom heb ik ook gezegd dat we meer naar een resultatenrapportage toe willen en minder voortdurend een monitoring-rapportage krijgen. Dat zou ook kunnen helpen. Wij allen leven in het spanningsveld tussen die twee. Als er iets mis gaat – en dat vinden we allen zeer vervelend – wil dat nog wel eens aanleiding geven om te zeggen dat er meer maatregelen genomen moeten worden om dat in de toekomst te voorkomen.

De heer Irrgang vraagt of er bij de ppp's geen sprake is van gebonden hulp. Dat zien we anders. Meer dan de helft van de zelfstandigen, van de bedrijven, vaak bedrijfjes, die daarbij betrokken zijn, zijn niet eens Nederlands. Dat zijn partijen van buiten. Het is niet zo dat een Nederlands bedrijf een voorkeursbehandeling krijgt wat dan een vorm van gebonden hulp zou betekenen. Het geldt niet specifiek voor Nederlandse bedrijven en bedrijfjes. Ik hoop dat ik daarmee de zorg van de heer Irrgang enigszins heb kunnen wegnemen.

Hij suggereert dat mijn vergelijking met de Hoekse en Kabeljauwse twisten bedoeld was om te aan te geven dat dit nog 100 jaar kan duren. Zo is het niet. Bij de Hoekse en Kabeljauwse twisten wist men aan het einde niet meer precies waarom men destijds begonnen was. Dat was een ander onderwerp. Dat is hierbij niet het geval. We menen het serieus en we maken er werk van. Ik heb alleen gezegd dat het gecompliceerd is. De heer Dijkhoff geeft een andere route aan om iets te bewegen in die verroeste ODA-criteria. Misschien is die route over een soort hulp die verpakt is in de vorm van een investering of een lening gemakkelijker dan een route die gaat over de vraag of iemand het uniform van een politieagent of een marechaussee aanheeft.

We beschouwen beroepsonderwijs als ondersteuning van de prioriteiten. We hebben het niet over beroepsonderwijs dat alle kanten uit kan gaan. We zoeken naar waar we denken, met onze eigen instituten en onze eigen kennis meerwaarde te kunnen bieden, ook aan toegespitste opleidingen. We zien een verschuiving naar een grotere rol voor de ngo's in ontwikkelingslanden. Als we straks meer middelen hebben om in het geringere aantal landen bilateraal actief te zijn, is het ons heel wat waard om meer mogelijkheden te hebben om vanuit onze bilaterale middelen vanuit de posten daar ngo's van middelen te voorzien. Je kunt vaak heel goed zien hoe iets loopt, hoe iets gaat, waar iets het verschil maakt. Ik ben er zelf

een aantal voorbeelden van tegengekomen waarvan je denkt jammer dat je ter plekke niet de middelen hebt om op het goede moment een duwtje in de goede richting te geven.

We besteden veel aandacht aan multilaterale organisaties. We gebruiken ook het Multilateral Aid Review van de Britten om samen met hen nog eens op de trom te slaan en aan te geven wie er hoog scoren, wie er slecht scoren en wat men eraan doet. Het heeft onze aandacht maar we willen het kritisch en constructief doen. Daaraan hechten we zeer.

De **voorzitter**: Er wordt hier nog gefluisterd over een lijst van twee miljoen.

Staatssecretaris **Knapen**: Die komt eraan.

De **voorzitter**: Dat is nog een toezegging die we noteren. Ik heb de volgende lijst met toezeggingen.

- De staatssecretaris stuurt voor het einde van de zomer een praktische beleidsagenda globalisering naar de Kamer.
- De staatssecretaris informeert de Kamer na de zomer voor de begrotingsbehandeling over de uitwerking van het kennisbeleid en het benutten van de kennis van het maatschappelijk middenveld.
- De staatssecretaris stuurt voor het AO over de focusbrief van 16 juni een notitie naar de Kamer over de manier waarop ontvangende landen worden betrokken bij effectenrapportages.
- De staatssecretaris stuurt de Kamer voor 16 juni een brief over de uitvoering van de motie-Hachchi over het genderbeleid.
- De staatssecretaris stuurt de Kamer voor de begrotingsbehandeling een brief over het instrumentarium financiering mkb in de ontwikkelingslanden.
- De staatssecretaris stuurt de Kamer voor 16 juni een overzicht van de landen die meer dan 2 mln. ontvangen.

Mevrouw **Dijkers** (PvdA): Ik mis iets bij de toezeggingen. De staatssecretaris heeft gezegd dat hij het hele bedrijfsleveninstrumentarium aan de Kamer zou toezenden zodat we daarover ook een keer een debat kunnen voeren.

De **voorzitter**: Wanneer mogen we dat ontvangen?

Staatssecretaris **Knapen**: Even om misverstanden te voorkomen: ik heb gezegd dat we een advies krijgen van de SER. We hebben de stellige verwachting dat in dat advies naast de rol van civil society ook de rol van het bedrijfsleven een rol zal spelen. We zullen in combinatie met het antwoord op dat advies een bredere uiteenzetting geven over de rol van het bedrijfsleven. Dat is in het antwoord sowieso relevant. En het komt dan tegemoet aan het verzoek van mevrouw Dijkers om te horen hoe het met het bedrijfsleveninstrumentarium staat, wat er veranderd wordt en wat niet, en hoe reageren we op de aanbevelingen van de SER hierover. Die willen we graag verdisconteren in zo'n overzicht.

De **voorzitter**: Dat komt dus nog terug. Op verzoek van mevrouw Ferrier zal een VAO worden aangevraagd. De toezeggingen zijn genoteerd. Ik dank alle betrokkenen en de mensen op de publieke tribune.